

1918

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
TARTU KOLLEDŽ

Maastikuarhitektuuri õppetool

Laura Vals

**KOHALIKE ELANIKE KAASAMINE LINNARUUMI KUJUNDAMISEL PÕLVA
LINNA NÄITEL**

Magistritöö

Juhendaja: Nele Nutt

Tartu

2017

Olen koostanud lõputöö iseseisvalt.
Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite
tööd, olulised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt
pärinevad andmed on viidatud.

..... (töö autori allkiri ja kuupäev)

Üliõpilase kood: 122430EAKI

Töö vastab magistritööle esitatud nõuetele

..... (juhendaja allkiri ja kuupäev)

Kaitsmisele lubatud: (kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees: (allkiri)

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. RUUMILISE PLANEERIMISE KUJUNEMINE.....	7
1.1 Euroopas	7
1.2 Eestis.....	8
2. KAASAMINE JA OSALEMINE.....	10
2.1 Demokraatliku kaasamise põhimõte.....	10
2.2 Osalusplaneerimine	12
2.3 Avalikkuse kaasamise keerukus	14
2.4 Osapooled linnaruumi planeerimisel ja kujundamisel.....	17
3. KOOSPLANEERIMISE MEETODID	19
3.1 Kohtumised, avalikustamised.....	19
3.2 Grupitöö.....	20
3.3 Emotsionaalne jalutuskäik.....	21
3.4 Informatsiooni kogumine erineval viisil.....	22
4. METOODIKA	23
4.1 Intervjuu läbiviimine	23
4.2 Joonistamismeetod	24
4.3 Küsitluse läbiviimine.....	25
4.3 Emotsionaalne jalutuskäik.....	25
4.4 Küsimused ekspertidele.....	26
5. UURINGUALA	27
5.1 Üldiselt uuringualast.....	27
5.2 Põlva Keskväljak	27
6. TULEMUSED	30
6.1 Elanike ootused tulevasele Põlva linna keskväljakule	30
6.1.1 Kooliõpilased.....	30

6.1.2 Koolinoored	32
6.1.3 Keskealised ja pensionärid	32
6.1.4 Emotsionaalne jalutuskäik	33
6.2 Avalikkuse kaasamine Põlva linna keskväljaku planeerimisprotsessi	35
6.3 Põlva linna keskväljaku arhitektuurne lahendus vastavalt projekti seletuskirjale.....	36
6.4 Linnaruumi kujundamise võimalused, probleemid ja ettepanekud	37
6.4.1 Ekspertide arvamus kujundusprojekti etapis kaasamisest	37
6.4.2 Elanike arvamus kujundusprojekti etapis kaasamisest.....	39
7. JÄRELDUSED	42
7.1 Põlva keskväljak elanike arvates ja arhitektide lahendus	42
7.2 Kujundusprojekti etapis avalikkuse kaasamise mõjud ja võimalused.....	45
KOKKUVÕTE	48
Summary.....	51
KASUTATUD KIRJANDUS	52
LISAD	57
Lisa 1 Ankeetküsitlus noortele, keskealistele ja pensionäridele.....	57
Lisa 2 Intervjuu küsimused.....	61
Lisa 3 Küsimused ekspertidele	62
Lisa 4 Emotsionaalne jalutuskäik	63

SISSEJUHATUS

Järjest enam on aktuaalseks muutunud teema, kuidas avalikkust linnaplaneerimisse kaasata. See on õigustatud probleem, kuna tihti peale on erinevate põhjuste tagajärjel planeeringuetapis jäänud avalikkuse kaasamine tahaplaanile. Planeerimismenetlus on avalik protsess, milles on igal ühel õigus osaleda ning avaldada oma arvamust ja saada asjakohast teavet planeerimismenetluse ja planeeringu kohta. Planeerimisalase tegevuse korraldaja avalikkust planeerimismenetluses arusaadavalt teavitama ja piisavalt kaasama ning planeeringuga tutvumiseks korraldama planeeringu koostamise käigus avalikke arutelusi ja avalikke väljapanekuid. (Planeerimisseadus § 9, lg 1–3)

Uuringualaks valis töö autor Põlva linna, kuna sinna rajatakse EV100 arhitektuuriprogrammi „Hea avalik ruum“ raames avalik linnaruum, mille eesmärgiks on muuta väikelinnade elukeskkond ligitõmbavamaks ja kasvatada kohaliku kogukonna ühtsustunnet (Hea avalik... *i.a*). Kuna ehitatud linnaruum puudutab ja mõjutab igäüht, võiks elanikele anda sõna ka kujundusprojekti etapis kaasa rääkimisel, et tekiks hea avalik linnaruum, mis kutsuks inimesi umbsest toast välja. Varasemalt on uuritud kaasamise meetodeid ja efektiivsust planeerimisprotsessil. Käesoleva magistr töö eesmärgiks on uurida, kas linnaelanikke oleks võimalik kaasata kujundusprojekti koostamise etapis.

Töö autor leiab, et praegusel ajal ei kaasata elanikke planeerimis – ja kujundamisprotsessi aja, ressursside või oskamatusse tõttu. Inimeste arvamuse teada saamiseks viidi läbi uurimus, kus paluti uuritavatel kirjeldada, millisena nad näevad Põlva linna keskväljakut ning saadud tulemusi võrreldi elanike ootuste ja tegeliku projektlahendusega. Uurimusküsitluse teine pool puudutas avalikkuse arvamust, mil viisil elanikke planeerimis – ja kujundamisprotsessi kaasatakse ning kuidas võiks see toimuda tulevikus, et kaasamine oleks kvaliteetsem. Kuna kujundusprojekti etapis pole avalikkuse kaasamine seadusest lähtuv kohustus, uuriti teoorias planeeringute põhist kaasamist. Tuginedes planeerimisprotsessile leiti, mil viisil võiks toimuda avalikkuse kaasamine kujundusprojekti etapis ning millist positiivset ja negatiivset mõju võiks selline koostöö tuua. Samuti uuriti seda, milline on erinevate kaasamise meetodite abil saadav informatsioon.

Käesolev töö on oluline linnaruumi arendamiseks, et loodavad ruumid oleksid kujundatud arvestades kasutajagruppide vanust ja ootusi. Kohalik omavalitsus, kui kaasamisprotsessi

algataja, peab siinkohal mõistma, et kaasamisega suureneb usaldus elanike ja kohaliku omavalituse vahel. Elanikele tuleb anda sõna ja nende arvamusega arvestada, et kasvaks kogukondlik ühtekuuluvus tunne ja inimesed naudiksid linnaruumi kasutamist.

1. RUUMILISE PLANEERIMISE KUJUNEMINE

1.1 Euroopas

Eelmise sajandi alguses algas Euroopas kaasaegne süstemaatiline linnade planeerimine. Vajadus linnade tervikliku ja süstemaatilise planeerimise järgi tulenes soovist juhtida tööstuse kiire arenguga kaasnevate linnade kasvu. Algselt tehti planeeringuid põhiliselt linnadele ja linnalistele asulatele. Regionaalplaneerimine muutus ühe laiemaks alates kuuekümnendatest. Meie mõistes tegeleb regionaalplaneerimine maakonnaplaneerimisega, käsitledes komplekselt ühe suurema regiooni territooriumit, kaasa arvatud hajaasutust. Kaheksakümnendatel aastatel hakati Euroopas süstemaatiliselt tegelema kogu riigi territooriumi planeerimisega. (Ruumiline... 2012, lk 2)

Pärast teist maailmasõda seoses majanduskasvuga toimus oluline muutus omandisuhtes. Kinnisvara kättesaadavus polnud inimestele enam nii keeruline. Seega tekkis üha laiemal ringil omandi kasutamise võimalus. Kuna planeeringud mõjutasid omandi kasutamise võimalusi ja tingimusi, tekkis vajadus muuta planeeringute avalikustamise nõue euroopalikus planeeringuseadusandluses üldiseks. Nii planeeringute sisu kui ka koostamise viisi ning õiguslikus tähenduse, võttis 20. mail 1983 kokku Euroopa Regionaalse/Ruumilise Planeerimise Harta (*European Regional/Spatial Planning Charter*). Euroopa Nõukogu liikmesmaade poolt kiideti harta heaks Planeeringuministrite Konverentsil (*CEMAT – Conference Europeenne des Ministres responsables de l’Aménagement de Territoire*). Vastuvõtmise koha järgi tuntakse hartat ka Torremolinose Hartana. (Ruumiline... 2012, lk 2) See dokument sõnastas regionaal – ruumilise planeerimise printsiibid, rõhutades säästva arengu ja keskkonna olulisuse põhimõtteid. Hartas on märgitud, et avalikkuse osalemine planeerimismenetluses on oluline ning peab baseeruma aktiivsel kodanikuosalusel kõigil tasanditel regionaalse/ruumilise planeerimise poliitikas. (Planeerimisseaduse seletuskiri, § 1)

Varasem linnaplaneerimine toimus spetsialistitööna, kuhu avalikkust praktiliselt ei kaasatud ning ka kohaliku võimu esindate roll oli planeeringute koostamisel küllaltki tagasihoidlik. Sellist eksperdikeskset linnaplaneerimist nimetatakse maestroplaneerimiseks. Praktika aga näitas, et laiema territooriumi planeerimiseks on vaja arvestada sotsiaal – majandusliku arengukavaga ja territoriaalse arengu prognoosiga, mille

koostamise protsessi tuleb kaasata kõiki võimalikke huvigruppe, et protsess oleks avalik. Ruumilise planeerimise (*spatial planning*) termini kasutuselevõtu tingisid hartaga fikseeritud sisulised muudatused. (Ruumiline... 2012, lk 2) Eesmärgiks oli võimaldada erinevate vajaduste ja huvide ning avalike hüvede harmoniseerimise ja kaalumise kaudu sidusat ja terviklikku ruumilist arengut. Sealjuures arvestades kultuuripärandi säilimist ja kaitset, keskkonnakaitset, loodusvarade säästlikku kasutust ning arengu pikaajalisi suundumusi ja vajadusi. Ruumiline planeerimine peab olema demokraatlik, funktsionaalne, kõikehaarav ning pikaajalisusele orienteeritud. (Planeerimisseaduse seletuskiri, § 1)

1.2 Eestis

Esimene planeerimist käsitlev seadus Eestis oli Ehitusseadus, mis jõustus 1939. aastal. Seaduse kohaselt toimus planeerimine vaid linnades. Seadus sai toimida vaevalt kaks aastat, kuni 1940. a. suvel Eesti okupeeriti Nõukogude Liidu poolt. Pöördelise tähtsust avaldas Eesti linnaplaneerimisele 1913. aastal toimunud Suur – Tallinna üldplaneeringu võistlus, mille võitis Soome arhitekt Eliel Saarinen. See oli Eestis esimene kaasaegne linna pikaajalise ruumilise arengu käsitus. See sündmus sai esimesel iseseisvusperioodil linnaplaneerimise suureks eeskujuks. Tallinnas hakati 30ndate keskel koostama peamiste väljakute ja tänavate ruumilise mõju projekte, mille ülesanne oli ühtse väljaku – ja tänavafrondi kujundamine kesklinna väljakute ning tänavate hoonestuse uuendamisel. Need ruumilise mõju projektid olid sisult lähedased tänapäeva mõistes detailplaneeringule. Ruumilise mõju projekti kinnitas president. (Lass 2012, lk 12)

Nõukogude ajal olid olemas reeglid ja normid, mis andsid juhiseid planeeringu koostamise ja sisu kohta. Seadus, kui seesugune puudus. Sel ajal planeeriti põhiliselt tiheasustusega alasid. Nõukogude aja lõpuperioodil koostati kogu Eesti territooriumi kohta rajooni planeerimis projekt, mis paraku jäi rohkem akadeemiliseks planeerimisprojektiks, millel puudus mõju asutuse arengule. Planeeringute koostamine oli tol ajal tsentraliseeritud ja planeeringuid koostasid riigi tellimusel vaid riiklikud projekteerimisinstituudid. Kohalikku omavalitsust ei eksisteerinud. Kohalikul võimul oli planeeringute sisu kujundamisel vähe sõnaõigust, nende ülesanne oli riigi poolt kinnitatud planeeringute elluviimine. Planeeringute avalikustamine ei olnud normidega ette nähtud, planeerimisdokumendid olid ametlikuks kasutamiseks või salajased. Nõukogude aja lõpuperioodil planeeringute sisu paranes ning oli võrreldav muu Euroopa planeerimise sisulise tasemega. Enne Eesti

iseseisvumist algas kaasaegse planeerimis – ja ehitusseaduse ettevalmistamine. Planeerimis – ja Ehitusseadus (PES) jõustus 1995. aastal 22. juulil. See seadus toimus suuremata muudatustega 7 aastat. (Lass 2012, lk 12)

Planeerimisseadus jõustus 1. jaanuaril 2003. See seadus püüdis säilitada planeerimis – ja ehitusseaduse planeerimise osa senist sõnastust ja struktuuri, ning tehti ka mõned täiendused ja muudatused. Planeerimisseaduse kõige radikaalsem muudatus võrreldes PES-iga seisneb selles, et planeerimise ja ehitamise ning projekteerimise osa on lahutatud eraldi seadustesse. Muudatuse põhjuseks oli ehitusala üle viimine Keskkonnaministeeriumi valitsemisalast Majandus – ja Kommunikatsiooniministeeriumi valitsemisalasse. (Lass 2012, lk 12)

2009 aasta kesksuvel toimus oluline seadusemuudatus, milles tuli selgelt esile planeerimisseaduse mõte (Ruumiline... 2012, lk 9) – planeeringu koostamisel peab arvesse võtma huvitatud isikute huve ning huvide tasakaalustamiseks tuleb huvitatuid isikuid piisavalt ja õigeaegselt kaasata, tehes koostööd nendega planeeringu koostamise käigus. Oluline sõna oli väärtus, mis lisati senisesse sõnastusse, rõhutades, et keskseks teemaks on loodavad ja olemasolevad ruumilised keskkonna väärtused, millele tuleb suunata põhitähelepanu planeerimisel ja millest lähtuvalt kujundada planeerimisotsused. (Planeerimisseadus § 8, § 10, lg 1)

2. KAASAMINE JA OSALEMINE

2.1 Demokraatliku kaasamise põhimõte

Demokraatlik kodanikuühiskond, milles arvestatakse ja tasakaalustatakse huvitatud isikute huve ning neid isikuid kaasatakse õigeaegselt ja piisavalt, et toimuks koostöö planeeringu koostamise käigus on arenev protsess, mille poole püüelda (Ruumiline... 2012, lk 10). Riigipoolne soov inimesi kaasata soodustab tõhusat osalemist (Lepa jt. 2004, lk 10). Inimesi tuleb kaasata, kuna kohalik kogukond tunneb oma linna või valla väärtusi kõige paremini (Lass 2012, lk 9). Ideaalse demokraatia toimimiseks on toodud järgnevad tingimused (Dahl 1989, lk 108–115):

- Häälte võrdsus – võrdse kaaluga kodanike hääled.
- Efektiivne osalemine – kõigil kodanikel peab olema adekvaatne ning võrdne võimalus selgitada oma seisukohti seoses soovitava lõpptulemusega.
- „Valgustatud“ teadmine – antud otsuse jõudmiseks, peab arvestama kõikide kodanike isikliku hinnanguga ja seeläbi jõuda parema lõppotsuseni.
- Lõplik kontroll päevakorra üle – kodanikel on õigus valida päevakohaseid küsimusi, rahval on õigus kaasa rääkida igas küsimuses, mille kodanikud ise püstitavad. Probleeme arutatakse ühiselt ja neile otsitakse lahendused.
- Hõlmatus – kõik riigi elanikud, kes on selle riigi seadusandluse subjektid peaks olema arvatud rahva hulka.

Kohaliku kogukonna osavõtt on üks tingimus, et planeerimine oleks hea ja sisukas. Kohalikku keskkonda ei tunne mitte ükski planeerimis – või keskkonnaekspert nii hästi kui kohalik inimene (juhul kui ta pole planeeritavast kohast pärit). (Lass 2012, lk 9) Põhiliselt 20. sajandil tegutsenud linnaplaneerimist mõjutanud naine, Jane Jacobs (2010), on samuti öelnud, et traditsiooniline planeerimine, kus tuginetakse välisekspertidele, on aegunud. Oma töödes on ta välja toonud, et pigem peaks kasutama loogilist lähenemist ja vaatlusi ning kasutama kohalike asjatundjate arvamust.

Planeerimine on avalik ning erinevaid osapooli kaasav tegevus. Kõigil on õigus saada planeeringu kohta infot ning teha planeeringu koostamise käigus ettepanekuid ja kommentaare. (Kaasava.... 2012, lk 20) Inimeste kaasamine linnaplaneerimise mängib olulist rolli hästi planeeritud linnades ning see aitab tagada jätkusuutlikku majandusarengut

(Making our cities..., 2010). Mida varem on vajalik informatsioon linna planeerimise kohta kättesaadavaks tehtud, seda tõhusam on parimate lahendusvariantide leidmine inimeste kaasamisel (Illing ja Lepa 2005, lk 7). Planeeringulahenduse kujunemisse saavad panustada kõik osapooled, kuid menetuslikult jääb lõpliku planeeringu kehtestamise õigus kohalikele omavalitusele (Kaasava... 2012, lk 8).

Läbirääkimine ja parima lahenduse leidmine paljude valikute seas on planeerimise põhiolemus (Kaasava... 2012, lk 8). Pikaajalises perspektiivis loob struktureeritud ja pidev dialoog suure hulga huvirühmadega tõhusamad suhted ka pärast seda, kui otsus on vastu võetud ning seeläbi suureneb vastastikune usaldus (Lepa jt. 2004, lk 22). Kaasamisel on oluline kvaliteet. Formaalse kohustuse täitmiseks pole seda mõtet teha, sest nii võib osapoolte suhteid pigem kahjustada. (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 15) Üldinimlikud mõisted nagu usaldus, võrdne kohtlemine, austus, jagatud vastutus, mitmekesisus ja kõikehõlmavus ning avatus ja läbipaistvus, on olulised põhimõtted nii avalikkuse esindajate, kohaliku omavalitsuse kui ka arendajate tegutsemise ja suhtumise puhul. Kõik osapooled tegutsevad parima tulemuse nimel ning igapäevane arvamus loeb. (Kaasava... 2012, lk 8) Protsess ei tohiks olla domineeritud üksikisikute või gruppide poolt, kõigi osalemine võiks olla teretulnud ja võrdväärne (Rabinowitz 2016).

Senine planeerimispraktika on näidanud, et kaasamine on avalikkuse informeerimine kohaliku omavalitsuse poolt (Kaasava... 2012, lk 8). Tinglikult võib sellist meetodit, kus tagatakse inimestele informatsiooni kättesaadavus – olulised dokumendid on kättesaadavad ja avalikud; küsimuste korral helistamine *jms*, lugeda passiivseks meetodiks (Avalikkuse... 2008, lk 15). Selline minimaalne teavitatus on lihtsamatel juhtudel õigustatud, kuid otsusteni tuleks jõuda mitte lihtsalt huvirühmade kaasamise, vaid osalusplaneerimise teel (Kaasava... 2012, lk 8). Tegelikult ei tohiks planeerimisega seoses kasutada passiivse mõttega sõnu „koostöö“, „kaasamine“, „avalikustamine“. Õigem oleks rääkida koosmõtlemisest ja osalemisest ning osalusplaneerimisest kui kõigi osapoolte aktiivsest koostegutsemisest. (Lass 2012, lk 9)

Elanike kaasamine kujundusprojekti võiks toimuda sarnaselt planeeringule, kus kõik osapooled tegutsevad parima tulemuse nimel. Kõigil on õigus teha kujundusprojekti koostamise etapis ettepanekuid ning koostöös projekterijaga leitakse parim võimalik lahendus. Enamus juhtudel saavad elanikud projekteeritava ala kohta informatsiooni alles siis, kui projekt on valmis. Sellisel juhul projekti enam muuta ei saa ning lõpplahendus ei

pruugi kohalikele sobida. Kaasamine kujundusprojekti etapis aitab sarnaselt planeeringutele luua lahendusi, mis on rohkem „oma“ ning ka kohalikul omavalitsusel on nähtavaks saanud avaliku huvi eest kergem seista, sest neil on tugev partner kodanikuühenduste ja asjaajamiskogemustega eraisikute näol. (Kaasava... 2012, lk 8) Oluline on anda kõigile võimalus kujundusprojekti etapis kaasa lüüa, kuid lõppotsus peaks siiski jääma projekterija ja kohaliku omavalitsuse kanda, et oleks projekti eest vastutavad isikud.

2.2 Osalusplaneerimine

Avalikule arutelule kohaletulnud rahvahulga kõvahäälselt ja emotsionaalselt väljendatud arvamus omab planeerimisprotsessis suuremat kaalu, kui teooriad linnade ideaalsest vormist või kvantitatiivsed ja geoinformaatilised analüüsimeetodid (Metspalu 2013, lk 30). Osalusplaneerimise eesmärgiks on anda võimalus ja õigus kõigil ühiskonnagrupidel neid puudutavates arengutes osaleda. See tähendab, et osapooled teevad planeeringulahenduses kujundavaid otsuseid ning on valmis otsuse elluviimisse panustama või/ja oma otsuse toetuseks argumenteerima. (Kaasava... 2012, lk 8) Termin kaasamine tähendab seda, et iga indiviid saab planeeringus osalemiseks tähtsa rolli (Rabinowitz 2016). Kui otsustusõigusega ei kaasne kohustus vastutada oma otsuste eest või kui otsustusvõimalused on protsessi käigus ebavõrdsed siis on kaasamine tühi vaev ja osalusplaneerimine ei toimi (Kaasava... 2012, lk 8). Demokraatlikus ühiskonnas on planeerija töö kommunikatiivne (Forester 1989, lk 50), kuid erialateadmised tulevad kasuks. Ideaalmudeli järgi peaksid kõik osapooled otsusega rahul olema just selle ratsionaalsusest tulenevalt (mitte tulenevalt kompromisside tegemisest või oma suuremate eesmärkide saavutamiseks teistele väiksematele järelandmistest tegemisest). Eriti just inimeste väärtushinnanguid puudutavate otsuste tegemisel peaks osalema ka laiem elanikkond, sest otsuseid aktsepteeritakse vaid siis, kui nad langevad kokku kogukonna üldiste väärtushinnangutega. (Lepa jt. 2004, lk 18)

Informeerimine on „kaasamise“ üks tasemetest, tegemist on ühepoolse ja passiivse meetodiga, planeerijalt avalikkusele (Metspalu 2013, lk 30). Õelda inimestele, mida planeeritakse on vähim, mida kaasamisel teha saab (Rabinowitz 2016). Osalusplaneerimine tähendab aga aktiivset, kahesuunalist kommunikatsioonil põhinevat planeerimisprotsessi, kus koostööd teevad planeerijad, otsustajad – poliitikud ja kohalik kogukond. Kahesuunaline, aktiivne kommunikatsioon hõlmab informatsiooni vahetamist, mõistmist,

jagamist, suhtlust, vastastikust mõjutamist ja sotsiaalset käitumist. (Metspalu 2013, lk 30)
Kahesuunalist kommunikatsiooni on vaja, selleks et (Palmaru, 2003):

- Teadvustada vaidlusküsimusi ja probleeme.
- Teha seisukohad arusaadavaks.
- Informeerida sihtgruppe.
- Saada tagasidet.
- Lahenduste leidmine.
- Kompromissi saavutamine.

Osalusplaneerimise tasemeks on ka koos otsustamine, mis läbi saab julgustada teisi pakkuma välja lisa ideid ning seejärel leida parim variant kõikide valikute seast. Koostegutsemine, mis ei ole ainult erinevate huvigruppide otsustamine vaid, nende huvigruppide vahelise partnerluse loomine peetakse samuti oluliseks kaasamise tasemeks. (Rabinowitz 2016) Näiteks on tüüpiline, et valdkondlikke spetsialiste ja huvigruppide esindajaid kaasatakse komisjonides – töötubades, tavaelanikke arvamusuuringuga, ärihuvide esindajaid aga hoopis tagatoas. Sellisel juhul kaob võimalus astuda kaasataval arutellu teise kaasatavaga, väheneb võimalus näha probleemide ja lahenduste teisi puutepunkte ning võimalus innovatsiooniks. (Kiisel 2013, lk 43) Kaasamisprotsessi korraldaja peab valima arutelu läbiviimise kohta hoolikalt, et inimesed tuleksid kohale. Keskenduda tuleb ka arutelu stiilile, et oleks avatud diskussioon, püüdes balansseerida arutelus, vältides häälekamate inimeste arvamuste pealesurumist. (Allmendinger 2009, lk 215–216) Seega, protsess ei tohiks olla domineeritud üksikisikute või gruppide poolt, kõikide osalemine peaks olema teretulnud ja võrdväärne. Osalusplaneerimise tasemeks loetakse iseseisva kommuuni initsiatiivi toetamist. See tähendab seda, et kaasamise läbiviija aitab teistel teha seda, mida nad teha tahavad, luues mingid raamid ning andes nõu. (Rabinowitz 2016)

Kõige olulisem planeeringu koostamisel on usk planeerimisse kui meeskonnatöösse. Otsus osalusplaneerimise kasuks tuleb teha võimalikult varakult, isegi enne planeeringu algatamist. Selleks, et visoneerida ja kavandada tulevikku tuleb kaasata juba lähteolukorra määratlemise ja probleemi kaardistamise etapis. Kõik osapooled peaksid jõudma sarnase nägemuseni, kus hetkel ollakse. (Metspalu 2012, lk 32) Parim võimalus mõistmaks, mida inimesed vajavad ja milliseid lahendusi probleemidele näevad on küsida seda neilt otse. See loob teadlikkust ja tahtlikust inimeste seas kaasa rääkimiseks. (Jain 2003) Kaasamine

tähendab otsuse tegemist avatud ja õiglasel viisil, tasakaalustades erinevad huve (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 14). Diskussiooni käigus tekib tohutul hulgal probleeme, ideid, ettepanekuid ja nõudmisi ning planeerija ülesanne on need muuta loogiliseks kõigi jaoks (Allmendinger 2009, lk 215–216). Kõik ei peagi olema lõpliku otsusega rahul, need kelle arvamus vähemusse jääb lepivad otsusega, kui see on läbiarutatud (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 14). Kui probleemid ja lähteolukorra määratlemine on kaardistatud võimalikult laiapõhiselt, väheneb tõenäosus, et planeeringu koostamise jooksul pörgatakse ootamatute probleemide otsa või kohatakse täiendavat vastuseisu (Metspalu 2012, lk 32).

Kaasamine pole vaid protseduuride jada, see on mõtteviis. Kaasamise rakendamine peab olema halduskultuuri osa ning seaduste ja otsuste vastuvõtjad ja ettevalmistajad peavad olema veendunud kaasamise kasulikkuses. Kaasamise teeb keeruliseks sellega seotud kohesed kulud, kasu ilmneb alles tulevikus. (Lepa jt. 2004, lk 22)

Kujundusprojekti etapis kaasalöömiseks peab kasutama kahepoolset, avatud suhtlust. Lisaks omavalitsusele peaksid ka arhitektid tegema koostööd kohalike elanikega. Arhitekt saaks inimestele põhjendada, miks üks või teine asi ei pruugi sobida, tuginedes hea ruumi loomis põhimõtetele. Teisipidi saab arhitekt kiita häid mõtteid ja lahendusi ja olla loomeprotsessil abiks, kuid tema arvamus ei tohi muutuda liiga domineerivaks. Kujundamine peab sarnaselt planeerimisele olema meeskonnatöö, et tekiks arutelu, mille käigus saavad kaasatavad tutvustada oma visioone ning öeldes, milliseid elemente nad näha sooviksid kujundataval alal. Kuna kujundamine on loov protsess, saab igatüüpe idee olla kasulik arhitektile, kes lõpuks koostab oma eriala teadmisi rakendades esteetilise ruumi. Esteetiliseks peetakse midagi kaunist, ilusat ja maitsekat (ÕS 2013, *sub* esteetiline). Koosotsustamise ja koostegutsemise käigus on võimalik leida kõigi jaoks sobiv ning parim lahendus.

2.3 Avalikkuse kaasamise keerukus

Kuna planeerimine on keerukas protsess ei piisa sellest, et kõik planeeringumaterjalid on avalikud või ajalehes ilmuvad regulaarsed teavitused. Kodanikud peavad tunnetama, et neil on kaasärääkimis võimalus ning planeerimine ei tohi jääda kodanikele kaugeks. (Viljasaar jt. 2012) Inimesed või grupid võiva tunda end väljajäätuna, kui neid pole kutsutud osalema (Rabinowitz 2016). Vaja läheb tõsist pingutust, et asjasse puutuvad isikud üles leida ning saada neid ka asjalikult rääkima. Oluline on kaasata neid, keda tehtav otsus mõjutab, või

kellel on olulist informatsiooni või teadmisi. (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 14) Arusaamine ja üksmeel ei teki hetkega ning tekkivad konfliktid avalikel koosolekutel ei ole enamasti prognoositavad (Soovitused... 2004). Selleks et konflikte vältida oleks vaja saada aimu inimeste probleemidest seoses planeeritava alaga. Probleemide mõistmiseks on vaja erioskusi ja siirast kaasamist, et saavutada osapoolte vaheline konsensus (Jain 2003). Planeerijatele tekitavad probleeme (Forester 1989, lk 50):

- Kahemõttelised ja halvasti defineeritud probleemid.
- Mitte täielik informatsioon alternatiivide, probleemide ulatuse, väärtuste ja sisu kohta.
- Piiratud aeg, oskused ja ressursid.

Kaasaja peab olema kannatlik ja õppima varasemast (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 85), kuulama tähelepanelikult ning julgustama osalejaid oma ideid välja ütleva (Allmendinger 2009, lk 216).

Planeerimisel tuleb arvestada ka väljaminekutega avalikkuse kaasamiseks (artiklid, trükised, koosolekud, seminarid, esitlusmaterjalid, postikulud *jne*) (Soovitused... 2004). Need ressursid on võrreldes muude poliitika väljatöötamise kuluvate ressurssidega suhteliselt väikesed. Kohalikud võimud peaksid leidma, et vaadates probleeme, mis on tekkinud ebapädevate otsuste ja nende elluviimisega, et kodanikega koostöö on väärtuslik investeering. (Kopli 2002) Ka ei pruugi sobida osalejatele kokkusaamiste kuupäevad ning teostavate tööde ja ürituste aeg tuleb valida vastavalt koha spetsiifikast ja huvigruppidest (Soovitused... 2004). Raskesti kättesaadavate oluliste huvirühmade kaasamiseks peab tegema eraldi jõupingutusi, sest ka selliseid gruppe tuleb kaasata ja nende arvamusi ning seisukohti kuulda (Illing ja Lepa 2005, lk 7).

Olukordi, kus inimesi informeeritakse niivõrd hilja on meie planeerimispraktikas tavaline. Seega ei jää inimestel muud üle, kui vastu olla. Kõige halvem, mis juhtuda saab „avalikustamine“ tõdemusega – teie arvamus ei loe, planeering tehakse ikkagi nii nagu vaja. (Lass 2012, lk 9) Ikka ja jälle arvavad otsuste langetajad, et avalikkus ja avalik arvamus on pidurdav ja segav tegur ning leiavad, et nemad on targemad ja õigemad otsuseid tegema. Kaasamisega tegeletakse vaid nii palju, kui seda nõuavad asutussisesed reeglid või seadused. (Lahtvee 2010) Lõpuks tekib elanike vastasseis, mis takistab normaalset koostööd (Lass 2012, lk 9). Avatud protsessi mõju on kaugemaleulatavam,

suureneb osapoolte vaheline usaldus ning tugevneb kohalik identiteet, piirkonna elanikud mõistavad paremini kohaliku omavalitsuse ja arendajate tegevust. Kohaliku omavalitsuse tegevus põhineb rohkemal teabel ning tegevus on legitiimsem. (Kaasava... 2012, lk 8) Kaasamine ei toimi, kui võimalik on ainult üks lahendus või kui otsus on juba tehtud. Sellises situatsioonis, et tohiks kaasamist mängida. Inimeste aeg on väärtuslik ressurss, mistõttu tasuks sel juhul avalikkust informeerida ja tehtud valikut põhjendada. (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 13)

Planeerimissüsteemi teeb keeruliseks ka kodanike vähene huvi oma elukeskkonna kujunemise vastu (Viljasaar jt. 2012). Ruumist rääkimiseks puudub inimestel ühine keel ja oma osa selles on kooliharidusel. Praegu ei tegele kodaniku ruumialaste teadmiste arendamisega Eestis ükski haridusasutus ning inimesed ei oska rääkida linnaruumist ja selle planeerimisest. Mõned inimesed ei taha osaleda planeeringuprotsessis vähese aja tõttu või kartes, et neil pole piisavalt oskusi (Rabinowitz 2016). Seega puuduvad meie ühiskonnas teadlikud linnakodanikud. Linnalaborandid Kadri Klementi (2010) ja Teele Pehk (2010) on asja kokku võtnud lausega „Kui teadlikkus linnaruumi toimimisest ei saa olla seadusest lähtuv kohustus, võiks ta ometi olla südametunnistusest lähtuv. Või kui seegi on liiga palju tahetud, mõtleme kodanikuaktiivsusest nagu liikluseeskirjast. See on ka midagi, mida kõik peavad kas või mingil määral tundma, hoolimata sellest, kas nad sõidavad autoga või käivad jala.“ Kaasamise edukus sõltub just elanikkonna huvist. Kohalik omavalitsus ja planeerija peavad olema valmis arvestama paljususe huvidega. Erinevate osapoolte vahelist suhtlust ei tasu alahinnata, õigeaegne teavitamine tekitab usaldust ning võib hoida ära lõputut planeeringuvaidlust. Vahetu suhtluse kaudu võib info vajalikku kohta kohale jõuda kiirmini kui ametliku arutelu käigus. (Viljasaar jt., 2012)

Kujundusprojekti etapis kaasamise teeb keeruliseks asjaolu, et kodanikel puudub huvi elukeskkonna arendamise vastu. Inimestel pole piisavalt teadmisi, et osata kujundada head linnaruumi, seetõttu, ei saa projekteerijad arvestada kõikide arvamustega. Projekti koostamisel on vaja spetsialisti, kes hoolides maastiku väärtustest ja ühiskonna vajadusest, loob tähendusrikka, toimiva ja esteetiliselt nauditavaid paiku ehk inimestele elukeskkonda (Maastikuarhitektuur *i.a*). Takistuseks võib siin kohal tulla see, et kõikide ideedega ei ole võimalik arvestada ning konsensuse leidmine on üsna keerukas. Projekteeerija ei tohi olla arvamusel, et kaasamine on pidurdav tegevus ja elanikel pole õiged otsuseid tegema. Sellisel juhul tekib elanike seas vastasseis ning edaspidine kaasamine muutub

keerulisemaks. Kujundusprojekti etapis kaasamine on ajakulukas, kuna arvestada tuleb paljususe huvidega, millest suure osa võtab ka saadud andmete analüüsimine. Seega eeldab kujundusprojekti kaasamine suurt koostöö huvi ning kannatlikkust kohalikut omavalitsuselt ja projekteerijatelt.

2.4 Osapooled linnaruumi planeerimisel ja kujundamisel

Osapoolte omavaheline koostöö on sujuva planeerimisprotsessi üheks eelduseks. Olukordades, kus on korraga mängus väga palju eri huve, võib tekkida osapoolte vahel vastuolusid ja vastandumisi. Konfliktide vältimiseks tuleks vaadata kaugemale ning mitte kaitsta ainult oma erahuve, vaid mõelda planeerimise tegelikule mõttele, milleks on elukeskkonna paremaks muutmine ideede sünteesi kaudu. (Kaasava... 2012, lk 6) Huvigruppide määratlemine on kaasamisprotsessi üheks olulisemaks ning esimeseks osaks (Avalikkuse... 2008, lk 9). Järgnevalt on välja toodud osapooled, kes mängivad planeerimisel suurt rolli. Tähis on ka koostöö nende sektorite sees (Kaasava... 2012, lk 6).

Avalik sektor, mille moodustavad kohalikud omavalitsused, maavalitsused, riigiametid ning erinevad riigiinstitutsioonid seab ühine eesmärk seiste avalike huvide eest ning tagada ühikonna toimimine. Teinekord võivad kohaliku omavalitsuse huvid vastanduda mõne ministeeriumi huvidega. Kohaliku omavalitsusel on peamine roll planeerimisel, sest vastavalt kohaliku omavalitsuse korralduse seadusele, põhiseadusele kui ka Euroopa Liidu direktiividele kuulub kohalikule omavalitsusele täielik ja lõplik otsustusõigus. Otsuste seadusekohasuse ja sisulise õigsuse üle vastutab samuti kohalik omavalitsus. (Kaasava... 2012, lk 6) Ühine arusaam, et planeerimine on tasakaalustatud ehitatud – ja loodus keskkonna arengu tõhus vahend on kohalike omavalitsuste eduka toimimise aluseks (Eesti Arhitektuuripoliitika 2002).

Erasektori tegevus mõjutab otseselt kohalikku elu. Eraomanikel ja ettevõtjatel on huvi oma maad väärindada ja tegevust arendada, see on ka detailplaneerimisprotsessi käivitavaks jõuks. Planeeringu elluviimine mõjutab enamasti sotsiaal – majanduslikku toimimist ja avalikku ruumi. Igal ühel on õigus oma omandit kasutada vabalt, kuid mitte üldiste huvide vastaselt. (Kaasava... 2012, lk 6)

Avalikkus koosneb põhimõtteliselt meist kõigist ning seega on seda raskem defineerida (Kaasava... 2012, lk 7). Huvigrupid, mis koosnevad kodanikest, naabritest,

kodanikuühendustest, piirkonnaseltsidest jt (Viljasaar jt. 2012). Üksikisikute või kogukonna väärtushinnangud ja huvid võivad olla erinevad, kuid need moodustavad kokku avaliku huvi. Neid huve tasakaalustab erahuvi ja planeerimisel tuleb nendega arvestada. (Kaasava... 2012, lk 7) Demokraatlikus ühiskonnas on avalikkusel õigus organiseeruda ning oma arvamust avaldada (Lahtvee, 2010). Planeeringu protsessi jooksul võib avalikkus esitada omapoolseid vastuväiteid ja ettepanekuid (Viljasaar jt. 2012). Üldsuse aktiivne osalemine arengu ja keskkonnaga seotud tegevusplaanide rakendamisel ja koostamisel kohaliku, riikliku ja rahvusvahelisel tasandil on peamine taotlus säästval arendamisel (Lahtvee 2010). Et suurendada kõrgetasemelise keskkonna loomise võimalusi, peab avalik sektor olema erasektorile hea partner, tagades nii mõlema sektori investeerimisvõimaluste ja huvide kokkusobitamine (Eesti Arhitektuurpoliitika 2002).

Planeerija on sõltumata konsultant, kelle ülesandeks on oma erialaste teadmiste kohaselt analüüsida olemasolevat olukorda, tasakaalustada ja koondada erinevate huvirühmade ja spetsialistide arvamused (Kaasava... 2012, lk 7). Seejärel kanda koosmõtlemiss käigus tekkinud lahendused professionaalselt planeeringutesse (Lass 2012, lk 9). Planeerija olulisem ülesanne on aidata langetada kohalikul omavalitsusel võimalikult laiapõhjaline otsus, mistõttu peab planeerija olema hea läbirääkija ja eri info sünteesija (Kaasava... 2012, lk 7). Sue Bridge (2012) on planeerija, kes oma kogemustest lähtuvalt on öelnud, et iga planeerija peaks saama mingi kogemuse kohaliku omavalitsusega, et mõista planeerimisprotsessi. Planeerija teine olulisem ülesanne on planeerimisprotsessi ülesehitamisel abistada kohaliku omavalitsust (Lass 2012, lk 9).

Arhitekt on spetsialist, kes oma professionaalsete omandatud oskustega saab osaleda arenguprotsessides, olles elukeskkonna kujundaja. Arhitekt peab oma kutsealaseid oskusi pidevalt täiendama, kuna temast sõltub elukeskkonna kvaliteet. Traditsioonilise hooneteeskse arhitektuuriõppe kõrvale on asunud maastikuarhitektuurne ja planeerimis – linnaehituse õpe. (Eesti Arhitektuurpoliitika 2002)

Kujundusprojekti etapis moodustuvad osapooled sarnaselt planeeringutele. Kohalik omavalitsus kuulab ära kohalike elanike arvamused ja arvestab erasektori huve, kuid domineerivad osapooled on sel etapis avalikkus ja arhitekt, kelle omavahelise suhtluse käigus luuakse koos esteetiline linnaruum.

3. KOOSPLANEERIMISE MEETODID

Planeerimisalases suhtluses on oluline kasutada erinevaid info edastamise viise, kuna inimeste tajukanalid on erinevad. Seda mõjutab nii iga kui ka temperamenditüüp. (Metspalu 2013, lk 31) Flegmaatikule sobib kuulamine, koleerikutele keeleline, arutlev tajumisviis, sangviinikutele – melanhoolikutele visuaalne tajukanal ning kineetiline infovoog (Kidron 1986).

Et inspireerida kodanikke planeeringutega kaasa tulema, oleks vaja kirevamat meetodite arsenaali, kui seda näeb ette planeerimisseaduses olevad avalikud väljapanekud ja arutelud. Selleks et kodanike kaasa tõmmata peaksid linnavõim ja paneerija astuma välja kabinetist, sammu linnaelanikele lähemale. See eeldab aga nende tõelist tahet teisi arvamusi ära kuulata. Ainult sel moel on võimalik planeerimisprotsessil ilmnevaid probleeme minimeerida. (Viljasaar jt. 2012)

Kaasamisviise on erinevaid ning nende rakendamine sõltub planeeringu asukohast ja suurusest ja avaliku huvi olemasolust (Viljasaar jt. 2012). Heaks kaasamiseks on vaja tunda erinevaid meetodeid, olla paindlik ning osata erinevaid meetodeid rakendada või kombineerida (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 62). Isikliku kontakti loomine potentsiaalsete osalejate vahel pole alati lihtne, selleks et olla edukas on vaja aega, oskusi, kannatlikkust ja jätkusuutlikust (Berkowitz 2016).

3.1 Kohtumised, avalikustamised

Oluliste planeeringuteemade selgitamiseks on tähtis vahetada mõtteid ja arutleda võimalike lahenduste üle. Hea moodus selle tegemiseks on korraldada erinevaid kohtumisi, mis võivad toimuda nii ametlikus kui vabamas õhkkonnas. (Viljasaar jt. 2012) Koosolekutel, mille eesmärgiks on inimeste ettepanekute ja arvamuste kogumine ei tohiks inimesi väsitada pikkade detailirohkete ettekannetega. Info üleküllus ajab segadusse ja on väsitav ning kannatab osalejate panus. Esitlusmeetod *pecha kucha* aitab vältida ettekannete liiga pikale minekut. *Pecha kucha* koosneb 20 slaidist, ühe slaidi kestvus 20 sekundit. Loomulikult võib muuta seda enda jaoks sobivamaks, kuid põhimõtteks peab olema olulisema info edastamine ning huvitav ja elav esitus. (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 35, 591) Praktika näitab, et tavapäraselt korraldatud arutelud ja koosolekud on sageli ühepoolse info edastamise vahendiks, kus jagatakse lihtsalt teavet ning osalejatel peab

enda kuuldavaks tegemiseks olema piisavalt julgust. Kuna ühine koosistumine on hea viis arvamuste kujundamiseks ja üksteise ära kuulamiseks, saab eelnimetatud probleemi lahendada minnes vabamale pinnale, korraldades kas või grillpidu planeeringualal. (Kaasava... 2012, lk 35) Osalejatele annab vabadust avatud ruumi (*open space*) meetod. See meetod sobib uute lahenduste ja ideede leidmiseks, inimeste aktiveerimiseks, osalejate arvamuste teadasaamiseks. Meetod annab võimaluse osalejatel rääkida probleemidest, mis südamele ning üldjuhul leitakse neile ka lahendus. Korraldaja ei tohi oma plaanidest närviliselt kinni pidada vaid suhtuma olukorda paindlikult. Avatud ruum ei sobi, kui on selge ootus, mis tulemuseni arutelu peab jõudma. (Kübar ja Hinsberg 2014, 58, 591) Meetodi läbiviimise võimalusteks on: ümarlaud, arutelu, seminar, linnaosa/asumi (arengu) päev, piknik, grillpidu (Viljasaar jt. 2012).

Autor leiab, et seal kus on võimalik luua suhtlus, saab rääkida ka linnaruumi kujundamisest. Korraldaja peab inimesi julgustama oma arvamust välja ütleva. Vabamas õhkkonnas on seda lihtsam teha, kuna inimesed avatumad ning oma ideede tuvustamine toimiks paremini.

3.2 Grupitöö

Grupitööde kaudu saab haarata protsessi laiemaid huvigruppe, mis teevad selle meetodi planeeringute või nende lähteülesannete koostamise lahutamatuks osaks. Kui üldisemat laadi arutelud sobivad teabe konsulteerimiseks või edastamiseks, siis grupitööd võimaldavad reaalselt koosplaneerimist. (Kaasava... 2012, lk 35) Inimesed suudavad enda põhilised mured välja tuua ilma suurema abita, selleks vajavad nad ruumi ja aega. Mõnikord ei too inimesed enda probleeme välja viisakusest või häbelikkusest tingituna, sellisel juhul oleks vaja neid vähesel määral suunata. (Berkowitz, 2016) Erinevad grupitööd on kasulikud väiksema arvu inimeste informeerimiseks, osalejate vahelise diskussiooni tekitamiseks ja nende arvamuste kogumiseks (Viljasaar jt., 2012). Et tekiks arutelu kõigi osalejate vahel oleks mõistlik jagada osalejad 5–10 liikmelisteks gruppideks (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 59). Grupisisese arutelu soodustamiseks võib kasutada erinevate stsenaariumite läbimängimist, rollimänge (sh planeerija perspektiivi nägemiseks), väitlust, konkreetsete ülesannete lahendamist, lugude rääkimist *jm.* (Viljasaar jt. 2012) Huvitavamad vestlused toimuvad sageli vabamas keskkonnas, sellist loovamat vormi nimetatakse maailmakohvikuks (*World Café*). Sellise meetodi puhul toimub arutelu

laudades, kohvi – või teetassi taga. (Kübar ja Hinsberg 2014, lk 59). Meetodit saab rakendada, korraldades töötubasid, teemarühmi, ajurünnakut, vestlusringi või näiteks ühise maketi tegemist (Viljasaar jt. 2012).

Grupitöö oleks üks võimalustest kaasata inimesi kujundusprojekti etapis. Grupitöös jagunevad inimesed väiksemateks gruppideks, mis loob head tingimused tutvumaks kõikide osalejate arvamustega. Osalejad saaksid rühmasiseselt teha alale eskiislahenduse ning pärast tutvustada neid projekteerijatele. Projekteerija tutvuks nii elanike loodud lahendustega ja saaks nendega arvestades projekti kirjutamisel.

3.3 Emotsionaalne jalutuskäik

Ekskursioon või jalutuskäik planeeritaval alal on hea viis aktiivse huvi ja kaasa mõtlemise ärgitamiseks. Selle käigus saavad planeerijad, eksperdid või arendajad tutvustada oma plaane ning tutvuda ka kohalike jt huvigruppide ettepanekutega. See meetod loob samuti võimaluse arengualternatiivide üle arutlemise. Ekskursiooni vormis on pilt selgem kui paberil ning on lihtsam suhelda ja teemasid saab koha peal konkreetselt lahata. Ka elanik võib jalutuskäiku juhtida ning oma nägemust esitada planeerijale, omavalitsusele või arendajale. (Viljasaar jt. 2012) Meetod sobib ka planeeringualaga esmaseks tutvumiseks, et koguda selle kohta informatsiooni, seda sel juhul, kui planeerija ei ole piirkonnaga ise tuttav. Tuleb aga arvestada, et informatsiooni subjektiivsuse tõttu ei peaks selle põhjal tegema otseseid üldistusi. Emotsionaalne jalutuskäik annab planeerijale võimaluse näha piirkonda teise inimese pilguga, mis võib tuua esile probleeme, seoseid ja väärtusi, mis muidu jääksid märkamata ning avardab üldisemat vaatenurka. (Juhendmaterjal... 2011–2012, lk 12–14) Sellist meetodit on kasutatud Supilinna teemaplaneeringu koostamisel, milles viidi läbi emotsionaalne jalutuskäik Supilinna elanikuga, vesteldes Supilinna olulistest paikadest, meeldimistest/mittemeeldimistest. Elanik valis vabalt trajektoori Supilinnas, planeerija roll oli passiivne. Olulise infona ilmnisid Supilinna olulised paigad, ajas muutuvad funktsioonid ja erinevad kihistused. (Osalusplaneerimine... 2012) Võimalusteks on läbiviija temaatiline ekskursioon, elaniku „päev planeerijana“ või planeerijaga jalutuskäik (Viljasaar jt. 2012).

Kujundusprojekti käigus on kaasamine keeruline ja tülikas protsess, kuid käesoleva töö autor on nõus Briti arhitekti Mark Lemanski'ga (2012), kes on öelnud: „Igauks peaks olema linnadisainer.“ Seega võiks anda linnaelanikele, kes on huvitatud kujundusprojekti

loomisel kaasa rääkimisest selleks võimaluse. Emotsionaalne jalutuskäigus tuleb kaasatav linnaelanik viia projekteeritavale alale ja anda talle linnadisaineri ülesande. Jalutuskäigu läbiviija peaks sel juhul olema projekteerija, kes tutvuks seeläbi elaniku ootustega. Projekteerijale annaks see ideid projekti koostamisel.

3.4 Informatsiooni kogumine erineval viisil

Tänapäeval on tehnika laialt arenenud ning selle ära kasutamine on info hankimise puhul kasulik. Näiteks erinevate kaardirakenduste kasutamine, mille abil on abstraktset infot kerge ruumiliselt kujutada. (Viljasaar jt. 2012) Kaardistamine veebikeskkonnas sobib pigem noortele. Eakatele ja väiksematele lastele välja printitud paberkaart (Kaasava... 2012, lk 36). Nii on võimalik kaardistada näiteks meeldivad või ebameeldivaid kohti linnas. Ei tasu ka peljata klassikalist küsimustiku formaati. Uurimise viise on palju ning tasub alati läbi mõelda, millist infot parasjagu vaja on. Informatsiooni saamise võimaluseks on: küsitlus, intervjuu, tajukaart ja koolikirjand. (Viljasaar jt. 2012)

Kujundusprojekti etapis saab panna kaasatava disaineri rolli, kasutades selleks erinevaid meetodeid. Laste ideedega tutvumiseks on hea kasutada joonistamismeetodit. Sel viisil saab laps joonistada enda jaoks meeldivad paika. Noorte arvamustega saab tutvuda koolikirjandi kirjutamisel, kus õpilane saab oma mõtted paberile kirja panna. Ka küsitlustega saaks elanikke kaasata kujundusprojekti etapis, kus kaasatavad saavad kirjutada, mida nad projekteeritavalt alalt ootavad. Hea kaasaja peab tajuma, millist meetodit rakendada.

4. METOODIKA

Käesoleva töö peamiseks meetodiks oli Põlva linna elanike ja ekspertide küsitlemine linnaruumi kaasamise teemadel nii planeerimise kui kujundusprojekti etapis. Käesoleva töö autor otsis võimalusi, milliseid planeerimisprotsessil tehtavaid etappe saaks üle kanda kujundusprojekti kaasamisse. Eesmärgiks on teada saada, kas kujundusprojekt saaks olla avalikkust kaasav, milliseid positiivseid ja negatiivseid mõjusid see tooks ning milliste meetodite abil elanikke kaasata. Varasemalt on tehtud kaasamistemadel uurimustöid, kuid need puudutavad linnaruumi planeerimist, kujundamisprojekti etapis avalikkuse kaasamist pole uuritud.

Kvalitatiivse meetodina viis käesoleva töö autor läbi intervjuu Põlva ehitus – ja planeeringuosakonna juhataja Tiivi Partsiaga, joonistamistunni Põlva Johannese kooli lastega, ringkäigu projekteritaval alal valitud noorega, küsimustiku koolinoortega, keskealistega ja pensionäridega, kirjavahetus ekspertidega ning andmete kogumise internetist. Kvalitatiivne analüüs tähendab, et andmed ei ole seotud arvuliste näitajatega, vaid uuritakse toimuva sisu. Keskendutakse ühe objekti süvaanalüüsile, kusjuures uurimisobjekt on valitud eesmärgi sihiselt. (Laherand 2008) Kvantitatiivset analüüsi on kasutatud küsimustikust saadud tulemuste väljatoomisel ja nende võrdlemisel.

4.1 Intervjuu läbiviimine

Töö autor viis 20. aprillil 2017 läbi individuaalintervjuu Põlva kohaliku omavalitsuse liikme Tiivi Partsiaga. Tiivi Parts on ehitus – ja planeerimisosakonna juhataja ning oskab seega anda Põlva keskväljaku kohta enim teavet. Intervjuu tähendab lihtsustatuna öeldes eesmärgipärast vestlust kahe või enama inimese vahel, keskendudes kindlale teemale (Brennen 2013, lk 27) ning andes infot selle kohta, mida inimene mõtleb (Laherand 2008). Käesoleva töö autor kasutas struktureerimata intervjuud ehk vabas vormis vestlust. Intervjueerija moodustas „kuulamispõhiseid“ küsimusi, mis tekkisid vastuste tähelepanelikul kuulamisel (Lepik jt. 2014). Oluline oli jälgida, et andmete kasutamine oleks täpne ja õiglane ning ei tehtaks esitavate tõlgendustega intervjueeritavale liiga (Rubin ja Rubin 2005). Intervjuu kandvaks ideeks oli avalikkuse kaasamine linnaruumi puudutavates küsimustes ja mil viisil kohalik omavalitsus kaasab elanikke linnaplaneerimisse, seda ka Põlva keskväljaku planeerimisprotsessis. Arutleti ka selle üle,

kas elanikke võiks kaasata ka kujundusprojekti etapis ning milliseid väljakutseid ja muudatusi see tooks.

4.2 Joonistamismeetod

Andmekogumisviis koosnes loovast ülesandest, kus paluti lastel rakendada loomingulist tähelepanu meeldiva väljaku loomisele (Murumaa–Mengel 2014). Laste arvamuse uurimisel kasutas autor kvalitatiivset loovuurimismeetodit (*ingl creative research methods*), kuna laste sõnaline väljendusoskus pole veel nii heal tasemel. Loovuurimismeetodi eeliseks on anda vastajale rohkem aega, mis võimaldab neil pöörata tähelepanu arvamustele ja mõtetele, mis pealiskaudsel lähenemisel võivad jääda nähtamatuks. (Murumaa–Mengel 2014) Käelise tegevusega mõtlevad inimesed teisiti ning see viib mõtisklevama ja sügavama tulemuseni (Gauntlett 2010). Selline meetod loob visuaalse materjali, mille põhjal uurida kompositsiooni ja sisu (Laherand 2008). 27. märtsil 2017 joonistasid lapsed teemal „Meeldiv linnaväljak“ ja töö autor andis igale lapsele sõna, et oma tööd tutvustada. Töö autor pidas oluliseks anda lastele võimalus oma arvamust väljendada, öeldes ise, mida nende tehtud töö „tegelikult tähendab“ (Gauntlett ja Hozwarth 2006, lk 82–91). Uuringus osalesid Põlva Johannese kooli 5nda klassi õpilased, keda oli kokku 13. Põlva linnas elamist ei seatud välistavaks kriteeriumiks, eesmärgiks oli saada teavet, milline väljak on laste arvates meeldiv ja atraktiivne. Johannese kool sai välja valitud seetõttu, kuna seal on väiksed klassid ning nii jõudis töö autor kõigi lastega ka personaalselt suhelda. Johannese kool erineb tava koolist oma õppekava poolest, tuginedes waldorfpedagoogikale. Waldorfpedagoogika õppekava üheks põhimõtteks on kujutlusvõime arendamine. „Kujutlusvõime, millel põhineb hilisem iseseisev mõtlemine, hakkab arenema käe liikumistunnetuse toimele“. Rõhku pannakse ka kunstilisele aspektile, mis toetab lapse tundeelu arengut. Tundekogemus liitub alati fantaasiaga. (Waldorfkooli... 2010) Waldorfkoolide eesmärgiks on õppimine vastastikuse abistamise ja koostöö kaudu. Erinevate tasemetega õpilastest koosnevates rühmades toimub ülesannete ühine lahendamine. Taiplikud õpilased aitavad aeglasemaid õpilasi, õppides seeläbi ise rohkem. Aeglasemad õpilased ei ole sõltuvad ainult õpetaja seletusest ning õpivad samuti paremini. (Mis on waldorfpedagoogika 2010) Töö käigus oli näha waldorfpedagoogikale iseloomulikke jooni, näiteks suheldi ja arutati omavahel, millised ideed kellelgi on, seejärel asusid kõik joonistama. Valmis tööde ideid olid lapsed samuti lahked sõbraga jagama.

4.3 Küsitluse läbiviimine

Käesoleva töö autor viis läbi ka küsitluse 10., 13., ja 17. aprillil, 2017 eri vanusegruppide elanike seas, kasutades avalikkuse kaasamiseks mittetõenäosuslikku valimit. Sellise meetodi puhul ei pea uuritavatel olema võrdsed võimalused sattumaks valimisse ning uuritavaid on lihtne uurimusse leida (Rämmel 2014). Küsimustikud annavad nii kvantitatiivselt kui ka kvalitatiivselt analüüsitavaid andmeid. Autor viis küsitlused läbi tahtlikult koha peal, mitte internetis kuna selline meetod annab võimaluse saada vastuseid ka neilt, kes tavaliselt avalikel aruteludel, kohtumistel või töögruppides ei osale. Tuleb arvestada, et küsimustike puhul on vastajate protsent madal ning ei võimalda põhjalikkust. (Illing ja Lepa 2005, lk 11) Struktureeritud küsimustikku täitsid Põlva Riigigümnaasiumi 11. ja 12. klassi õpilased, vastajate arvuga 41 ning segakoori Kevadised hetked lauljad, vastajate arvuga 21. Kuna töö eesmärgiks oli kaasata erineva vanusega inimesi, valis töö autor valimisse Põlva Riigigümnaasiumi õpilased, kuna see on ainuke gümnaasium Põlvas ning segakoori Kevadised hetked seepärast, et see koor koosneb keskealistest ja vanematest aktiivsetest inimestest. Küsitlustele vastanutest moodustusid järgnevad vanusrühmad: noored (17–19 aastased), keskealised (29–58 aastased) ning pensionärid (60–80 aastased). Küsitluses tuli vastata kaasamisküsimustele, mis puudutasid linnaruumi planeerimise ja kujundamise teemasid. Vastamiseks oli aega ca 10 minutit ning küsimustik oli koostatud nii vastusevariantidega küsimustega, kui ka avatud küsimustega.

4.3 Emotsionaalne jalutuskäik

Valitud Põlva linna elanikuga viidi 21. aprillil 2017 läbi ringkäik tulevasel Põlva keskväljakul. Selline meetod ärgitab elanikku rohkem kaasa mõtlema ning kohalolek loob reaalsema pildi. Uurimine võimaldab tegeleda konkreetse objekti kirjeldusega ning vastuseid saab sõnalise suhtlemise kaudu. (Laherand 2008) Emotsionaalne jalutuskäik toimus 25. aastase Põlva linna kodanikuga L.–ga, kelle valis käesoleva töö autor. Isiku valikut soodustas asjaolu, et L. on aktiivne Põlva noor ning on olnud Põlva linna kodanik terve oma eluaja. Tema igapäevaseks ülesandeks on loodushariduse pakkumine nii lastele kui ka täiskasvanutele. L. kuulub ka vabatahtlikkusse isamaalisse Kaitseliidu eriorganisatsiooni Naiskodukaitse. Uuritavaga viidi läbi jalutuskäik tulevasel Põlva keskväljakul, kus L sai linnaarhitekti rolli, andes ala kohta hinnanguid, kirjeldades, milline

võiks tulevane keskväljak olla, mõeldes üldisele sobivusele ülejäänud linnaruumiga ja märkis ära ka võimalikud väljakutsed.

4.4 Küsimused ekspertidele

Käesoleva töö jaoks oli oluline koguda ka ekspertide hinnanguid, mil viisil saaks elanikke kaasata kujundusprojekti etapis. Informatsiooni koguti meili teel, mistõttu oli laekuvat tagasisidet vähe. Vastuseid andis maastikuarhitekt Sulev Nurme, kes on Eesti Maastikuarhitektide Liidu tegevliige, maastikuarhitektuuri kutseala kutsekomisjoni liige ning volitatud maastikuarhitekt (Eesti Maastikuarhitektide Liit *i.a*). Teine ekspert hinnanguandja oli Vilve Enno, kes on ConArte OÜ peaarhitekt/volitatud arhitekt (Conarte *i.a*) ning üks Põlva keskväljaku ideekonkurssi võitjatest (Põlva linna keskväljaku... 2017). Küsimused puudutasid linnaruumi kujundamise teemasid. Antud küsimustikud olid vajalikud, et saada eksperdipõhiseid vastuseid, mil viisil saaks elanikke kaasata linnaruumi kujundamisse ning millised väljakutsed ja muutusi kaasamisprotsess võiks tuua.

5. UURINGUALA

5.1 Üldiselt uuringualast

Käesolev töö on kirjutatud Põlva linna näitel. Põlva on 243 km² pindalaga vallasisene linn, mis on ka maakonnakeskuseks ja rahvaarv selles linnas on (seisuga 01.01.2017) 9538 (Üldinfo *i.a*). Ala valikut soodustas asjaolu, et töö autor on Põlva linna kodanik ning Põlva on arenev linn. Uuritav projektala asub Põlva kesklinnas, Kesk tänava läheduses. Kesk tänav hõlmab mitmeid avalikke – ja ärifunktsioone, kuid puudu jääb linnasüdamest ning kaasaegsetest äripindadest (Põlva linna keskväljaku... 2017). Eesti Arhitektide Liit koostöös Põlva Vallavalitusega kuulutas välja arhitektuurikonkursi EV100 arhitektuuriprogrammi „Hea avalik ruum“ raames. Eesmärgiks oli ruumilise lahenduse leidmine Põlva linna keskväljakule ning seda ümbritsevale linnaruumile ning koostada lahenduse alusel ehitusprojekt. (Keskväljaku detailplaneeringu... 2015) Käesolev töö uurib, mil viisil kaasati Põlva linna elanikke keskväljaku loomisse ning milliseid lahendusi pakub elanikkond ise välja, et keskväljak oleks kõigile meelepärane.

Pilt 1 Põlva keskväljaku planeeringuala asendiplaan (Põlva linna Keskväljaku... 2015)

5.2 Põlva Keskväljak

Põlva keskväljak on antud uurimusse valitud eesmärgipäraselt, sest see on hetkel ehitusel olev ala ning töö autor saab võrrelda inimeste ootusi arhitektide loodud tulemusega. Põlva keskväljaku projekti eesmärgiks oli Põlva linna keskuse ja selle lähiala väljaarendamine.

Lisaks muudele ülesannetele täidab projekt piirkonna ettevõtluskeskkonna parandamise eesmärgi ning tugineb hea avaliku ruumi põhimõtetele. Heakorrastatud avalik ruum soodustab pikemas perspektiivis töökohtade lisandumist ja elanikkonna kasvu, mis on aluseks sünenergiale ja koostööle. EV 100 arhitektuuriprogrammi Eesti „Hea avalik ruum“ raames korraldatud arhitektuurikonkursi ruumilise lahenduse leidmiseks Põlva linna keskväljakule võidutööks osutus ideekavand märgusõnaga „Puulinn“, mille autorid on Studio 2 Arhitektid OÜ ja Metusala Arhitektid OÜ ühiskollektiiv koosseisus Helen Rebane, Egon Metusala, Kaie Kuldkepp, Liis Uustal ja Vilve Enno. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Väljaku ja piirkonna valmishitamisel ning tingimuste paranemisel muutub hoolitsetud linnaväljak atraktiivseks ürituste korraldamise kohaks. Põlva keskväljaku põhifunktsiooniks on rahvakogunemiste koht. Praegu väljaku tulevases asukohas paikneval platsil toimub kaks korda nädalas turg, mis teeb selle ala rahvakogunemise kohaks. (Keskväljaku detailplaneeringu... 2015) Põlva keskväljaku kandvaks ideeks on pakkuda paindlikku ruumi, mis pakuks erinevaid kasutusvõimalusi vastavalt hooajale, inimhulgale ja sündmustele. Projekti eesmärgiks on luua multifunktsionaalne ja kaasajastatud avalik ruum koos keskväljakuga. Keskusala on etapilises arendamises, nii pakub see atraktiivseid kasutusvõimalusi enne hoonemahtude lisandumist. Selline lahendus on tulevikuarendusi soodustav ja aitab suurendada külastus – ning kasutusaktiivsust. Nii loob Põlva keskväljaku välja arendamine head tingimused nii ettevõtluse kui ka elukeskkonna parandamiseks. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Planeeringuala suurus on ligikaudu ca 29 000 m² ja hõlmab Maarja tn 1 ja Oja tn 6 kinnistut, Maarja ja Oja tänavat ning selle kontaktalasid (Põlva linna keskväljaku... 2017). Kavandatavat keskväljakut võib pidada oma suhtelise suuruse ja keskse asukoha tõttu linnas olulise ruumilise mõjuga ehitiseks. Keskkonnamõjude strateegiline hindamine ei ole lähtuvalt planeerimisseaduse § 124 lõike 5 alusel vajalik, kuna planeeringuga ei kavandata tegevusi, mis kajastuvad keskkonnamõju hindamise ja keskkonnajuhtimissüsteemi seaduses § 6 lõikes 1. (Planeerimisseadus § 124, lg 5–6) Võimalikud mõjud, mis planeeringualalt väljuvad on väliüritustega kaasnev mürataseme tõus ja liikluskoormuse suurenemine. Igapäevaselt suureneb liikluskoormus Oja ja Maarja tänavatel, kuid regulaarselt toimuvad turupäevad näitavad, et tänavavõrgule sellest probleeme ei teki. Kavandatavale keskväljakule tuleb eskiisi kohaselt ka uusi eluruume, mis suurendab

turvalisust ja vähendab ööpäevast tsüklilisust. Sellest tulenevalt paraneb piirkonna maine ja väärtus. (Keskväljaku detailplaneeringu... 2015)

6. TULEMUSED

6.1 Elanike ootused tulevasele Põlva linna keskväljakule

6.1.1 Kooliõpilased

Esimene uuringuetapp viidi läbi 27. märtsil 2017 Põlva Johannese kooli õpilastega, vanuses 10–11 aastat. Lapsed joonistasid pildi põnevast ja kaasa haarvast linna keskväljakust. Piiranguid selles töös polnud, igaüks sai ideede kogumiseks ja joonistamiseks aega ning kes oli lõpetanud, tutvustas oma ideed käesoleva töö autorile. Joonistamisstiil oli erinev, joonistati nii plaaniliselt kui ka üksikobjekte. Atraktsioonid varieerusid lõbustuspargist seikluspargi ja ronilateni. Lastele meeldib turnimine, mistõttu oli paljudes töödes kujutatud suuri ronilate kõispüramiide. Heaks näiteks toodi Võru Tamula ranna ronipüramiidi, mis võiks Põlvas olla veelgi suurem. Kiideti ka Põlva randa lisatud atraktsioone, kuhu lapsed hea meelega mängima läheksid. Adrenaliini tõstavad kiigud, mida mööda saab teha n.ö õhulend (pilt 1). Ka sportimis – ja treenimisvõimalused võiks olla esindatud. Poisid tahaksid suurt *skateparki*, kuna olemasoleval pole piisavalt asfaldipinda ning puudu on ka pinkidest, kus istuda. Rulapargi asemel rahuldaks lapsi ka see, kui keskväljakul oleksid head teed ja suur plats, kus oleks võimalik tõukerattaga sõita. Vaateratas, suur batuut, väljakut piirav minirongi tee ja miniloomaaed olid ideed, mis erinesid klassikalistest mänguattraktsioonidest.

Pilt 2 Lapse joonistus õhulennuga kiigust, tavakiigust, ronilast ja jäätisekohvikust

Paljud lapsed pidasid oluliseks ka seda, et platsil oleks kena haljastus, park, kohvik ja purskkaev mida vaadata ning rohkelt istumiskohti. Istumiskohad võiks paigutada varjualuste alla, kuhu palava päikese eest peitu pugeda ja piknikku pidada. Lastele on oluline ka jäätiseputka või kohvik, kust oleks võimalik vajadusel karastusjooke ja maiustusi osta. Hinnatakse rohelust ning seetõttu peaks väljakul olema palju puid, põõsaid või lilli, näiteks väikesed kuusepuud ümber lillede. Ala muudaks huvitavamaks, kui kõik poleks ühel tasemel ja oleks mängitud erinevate kõrgustega (pilt 2). Keskväljakul võiks olla ka näiteks seinamaal, mille taustal pilte teha. Põnevust lisaks skulptuurid, mis on loomade kujulised. Huvitav idee laste poolt oli vastupidav annetuskast, kuhu väljaku külastajad saavad vastavalt oma võimalustele annetada abivajajatele raha.

Pilt 3 Põlva Johannese kooli 5. klassi õpilase joonistus „Meeldiv keskväljak“

Paljud õpilased käivad Põlva muusikakoolis ning tundide eelset, vahepealset ja koolipäeva järgset aega pole kusagil sisustada. Muusikakooli ees on küll park, kus on paar atraktsiooni, kuid need on mõeldud kasutamaks väiksematele lastele. Keskväljakule oodatakse seega mänguväljakut, mis tekitaks lõbusat emotsiooni ja pakuks põnevust ning kus lisaks väikelastele oleks tegevusi ka vanematele lastele.

6.1.2 Koolinoored

Teine uurimus viidi läbi 11. ja 12. klassi õpilastega 10. ja 13. aprillil, 2017. Uurimus oli küsimustiku vormis, mis võttis aega ca 10 minutit, vastajate arv oli 41. Tulemused ei olnud võrreldes lastega väga erinevad, oli välja toodud sarnaseid üksikelemente nagu näiteks kohvik, purskkaev, puhkealad ja rohkelt istumiskohti. Noorte meelest võiks väljak pakkuda vaheldust linnaelule, mille domineerivaks osaks on roheline. 49% vastanutest tahaksid keskväljakul näha puid, põõsaid ja taimi ning vähem võiks noorte arvates eksisteerida asfalteeritud pinda. Ühe noore arvates võiks linnaväljak meenutada keskaega, sisaldades endas näiteks munakivi teid. Linna keskväljakul võiks olla ka mõni skulptuur. Noortele meeldiks, kui väljak pakuks ka sportimisvõimalusi, terviseraja ja treenimisalade näol. 34% vastanutest arvas, et väljak võiks olla ehitatud kõigile ning pakkuda atraktsioone igapäevale, kes seda külastab. Üks vastanutest tõi välja, et linnaväljakult võiks puududa mänguväljak. 17% noorte arvates võiks väljakul olla ka kohvik, mis lisaks alale multifunktsionaalsust. Üks noor sooviks, et lisaks üritustele toimuks aegajalt keskväljakul ka välkino. Samuti tuleks keskväljakul tagada turvalisus ja hoolitseda selle eest, et väljakust ei kujuneks halbade elukommetega inimeste kogunemiskoht. Elemendid võiksid olla noorte sõnul disainilt lihtsad, et vältida nende purunemist vandaalide poolt. Kuna Põlva on väikelinn, siis ei tohiks keskväljaku välimust „ülepaisutada“, vaid keskenduda hubasusele. Vältida võiks liiga modernset lahendust ja planeerida ruumi nii, et see sobiks kokku ülejäänud linnaruumiga. Noored arvasid, et Põlva keskväljaku loomisel võiks võtta ideid teistelt Eestimaa keskväljakutelt nagu näiteks Võru, Tartu ja Tallinn. Enamus noori rõhutas, et keskväljak peab olema puhas ja avar, sest lihtsuses peitub ilu.

6.1.3 Keskealised ja pensionärid

Kolmas uurimus toimus 17. aprillil, 2017 segakoor Kevadised hetked lauljatega. Segakoor koosneb keskealistest ja vanematest lauljatest kes töötavad erinevates valdkondades. Nende arvates võiks keskväljak olla multifunktsionaalne ja igapäevselt kasutatav. See peab olema atraktiivne ja vajalik kõigile. Keskväljakust võiks kujuneda koht, kus rahvas saab kokku nii igapäevaselt kui ka pidustuste ajal. Olulise punktina on välja toodud, et keskväljak võimaldaks tegevust igale vanusegrupile, pakkudes enim ajaviidet lastele ja noortele ning arvestaks ka liikumispuudega linnakodanikega. Pakuti, et keskväljakul võiks olla erinevaid virgestusalasid ja aktiivse tegevuse atribuute. Vanemaelistele on eriti oluline läbimõeldud haljastuslahendus rohkete lillepeenarde, puude ja põõsaste näol. Linna

keskväljak peab olema pilkupüüdev ja uudne, sobides sealjuures ka keskkonnaga. Üks keskealine inimene pakkus välja, et keskväljakul võiksid olla klaasist paviljonid. Mainiti ka, et teed mida luuakse, peaksid olema läbimõeldud ja et need oleksid rajatud sinna, kus on kõige tõenäolisemad liikumissuunad ning pöörataks tähelepanu teede ja väljaku üldisele korrashoiule. Sarnaselt noortele toodi välja, et keskväljak peab olema turvaline. Erinevalt lastest ja noortest, kes arvasid, et keskväljakul võiks olla istumiskohad ja kohvik, polnud keskealised ja pensionärid neid objekte välja toonud.

6.1.4 Emotsionaalne jalutuskäik

Uurimust viidi läbi ka emotsionaalse jalutuskäiguna planeeritaval Põlva keskväljaku ala, 21. aprillil 2017 Põlva linna kodanikuga L.–ga. Projektlahendusega pole L. tuttav, rohkem on ta ala kohta informatsiooni saanud kohalikust lehest ja sõpradelt, olles teadlik mõningatest elementidest, mida Põlva keskväljakule planeeritakse. Jalutuskäiku alustades, rääkis L. oma emotsioonidest, kirjeldades ala kasutu tühermaana, millel pole erilist sihtotstarvet ehk puudub ruumi ilu. Maarja tänaval asuva Swedpanga tagusel platsil on pooleldi lammutatud hooned, mis jätavad räämas mulje. Sellised varemed on ohtlikud lastele, kellele pakub ronimine ja turnimine põnevust (foto 1).

Foto 1 Põlva Swedpank'i küljel olevad ohtlikud varemed (Laura Vals erakogu 2017)

Seega on L. rahul, et Põlvas saab üks inetu koht uue näo. Keskväljaku asukohta hindab L. pessimistlikult, arvates, et see on liiga eraldatud ning varjatud hoonete poolt. Esinduslik

keskväljak võiks jääda rohkem linna keskpunkti. Samas ei oskaks ta paremat kohta välja pakkuda ja loodab, et uudne lahendus meelitab inimesi ala kasutama.

Põlva keskväljakul võiks olla laste jaoks mänguväljak, mis meelitaks lapsi umbsest ruumist välja. Praegu selline võimalus kesklinnas praktiliselt puudub, mänguväljakud jäävad enamasti korterelamute vahele. Ka sportimisvõimalused kutsuks inimesi väljakut kasutama. Erinevad ajaveetmise võimalused pakuvad inimestele huvi, kuid näiteks lauatennist ja malemängu L. isiklikult ei harrasta ning hoopis olulisemaks peab istumiskohti, millelt avaneks kena vaade ja saaks sõpradega rahulikult vestelda. L. toob hea näitena välja Põlva ranna, mis on üks ilusamaid paiku, kuhu suveõhtul maha istuda. Kuid kuna rannas on vähe pinke, siis seetõttu on enamasti kõik istekohad hõivatud. Keskväljak võiks sarnaselt rannale pakkuda kaunist miljööd, kena haljastusega ning pakkuma mõnusaid istumisvõimalusi. Esinduslikku välimust rõhutab kindlasti ka planeeritav lipuväljak. L. ise arvab, et inimesi kutsuks väljakut külastama üks korralik kohvik, kus erinevalt lähedal asuvast kiirtoidu ja jäätisekokteili putkast pakutaks kvaliteetsemat toitu. Kohviku külastamisele aitaks kaasa ka hilisem lahtioleku aega, kuna enamuse kohti suletakse Põlva kesklinnas suhteliselt varakult. Kuna algselt hooneid väljakule ehitama ei hakata, võib linnaväljak jääda läbikäigu hooviks, kuhu inimesed võivad küll tulla, kuid ei peatu pikemalt. Ideaalis võiks hooned ja maastikudisainiline lahendus kerkida koos. Väljaku ohuks peab L. seda, et oma nurgataguse asukoha tõttu võib see saada halbade elukommetega inimeste kogunemispaiaks. Tuleb tagada järelvalve, vältimaks vandaalide tegutsemist ja disainitud elementide lõhkumist ning sodimist. Oluline on väljak hästi valgustada ja tagada järelvalve nii turvateenistuse, politsei kui ka turvakaamerate näol. Kui väljak luuakse kena haljastusega ja mõnusate istumisplatvormidega, kus leidub kõigile tegevusi, siis leiab see kindlasti kasutust ka elanike näol. Lõpptulemust, milline Põlva keskväljak võiks välja näha, ei kujuta L. veel ette, just selle sobituvuse mõttes ümbruskonnas olevate hoonetega.

Sõltumata eri meetodite kasutamisest olid laste, noorte, keskealiste ja pensionäride ideed tulevase Põlva keskväljakul suhtes sarnased (tabel 1). Käesoleva töö autor tõi välja levinumad vastused, jättes välja üksikud mõtted.

Tabel 1 Eri vanusegruppide ühised ootused seoses tulevase Põlva keskväljakuga

	LAPSED	NOORED	KESKEALISED, PENSIONÄRID
Haljastus	92%	49%	43%
Atraktsioonid	100%	34%	48%
Istumiskohad	54%	15%	8%
Sportimisvõimalus	15%	5%	8%
Kohvik	46%	17%	–
Purskkaev	23%	10%	–

6.2 Avalikkuse kaasamine Põlva linna keskväljaku planeerimisprotsessi

Intervjuus Tiivi Partsi (2017) selgus, et Põlva keskväljaku lähteülesande määratlemisel ei kaasatud kodanikke, vaid Põlva Vallavalitsus tegi seda koostöös Arhitektide Liiduga. Vald või omavalitsus tegutseb üldjuhul siis, kui on avanenud mingi toetusskeem, kus projekti esitamise tähtaeg on etteantud. See sunnib võimalikult kiiresti projekti esitama ja elanike kaasamiseks otsuste tegemisel ei jää aega. Põlva keskväljaku planeerimisprotsessi käigus toimus kaasamine maaomanikega, mitte aga avalikkusega. Koostööd tehti Maarja kogudusega, Tarbijate Ühistu ja maade omanikega, kelle valdustes kohalik omavalitsus toimetas. Avalikkusele tutvustati arhitektuurikonkursile laekunud töid näitusena Põlva kultuurikeskuses. Rahva hinnangul aga ei võitnud parim töö. Rohkem meeldis inimestele töö, mis sai konkursil II koha, kuid see töö ei täitnud kõiki eesmärke, mis oli määratud. Elanik vaatab ilusaid pilte, vormistust, huvitavaid mudeleid, mis teevad küll asja paremini vaadeldavaks, kuid nad ei oska tihti hinnata sisult paremat tööd. Seetõttu ei saa jätta lõppotsust elanike teha, vaid vajalik on ekspertidest koosneva komisjoni ratsionaalset hinnangut, et valida kõiki eesmärke täitev parima lahendusega töö. Kuna tegemist on arhitektuurikonkursiga, siis sisulisi muudatusi selles teha ei saa. Siiski on oluline, et väljaku lahendus üldsusele meeldiks, sest väljak luuakse just neile kasutamiseks. Võidutöö idee autoriteks on noored, lennukate ideedega arhitektid, kuid Parts (2017) peab võimalikuks probleemiks, et ala jääb esialgu vähe kasutatavaks, kuna algselt keskväljaku juurde hooneid ei teki ja selle tõttu jääb puudu kaubandusest ja kohvikutest, mis meelitaksid inimesi ligi. Seda puudust kompenseerib aga keskväljaku läheduses asuv turg ja turu pävadel on tõenäoliselt küllastajate arv suurem.

Küsimusele, kust on elanikud saanud informatsiooni uuest planeeritavast Põlva keskväljakust, jaotusid vastused suhteliselt võrdselt. 29% on kuulnud ühteist tuttavatelt, 27% sotsiaalmeediast, 26% lugenud kohalikust lehest ning 23% vastanutest ei tea ega pole kuulnud midagi. Planeerimisseadus näeb ette informeerida avalikkust üldplaneeringu või detailplaneeringu kohta vastavas ajalehes vähemalt üks kord aastas (Planeerimisseadus § 16, lg 3). Sellega seoses avaldasid ka noored pahameelt, et kui nad kohalikku lehte ei loeks, siis ei teaks nad planeeritavast keskväljakust midagi. Ajalehe teavitusest jääb tõe poolest linnaelanike jaoks väheks ja seetõttu väheneb ka usaldus omavalitsuse vastu. Kaasamine võiks toimuda osalusplaneerimis põhimõtteid arvestades koostöös planeerijate, kohaliku omavalitsuse ja kohaliku kogukonnaga.

6.3 Põlva linna keskväljaku arhitektuurne lahendus vastavalt projekti seletuskirjale

Keskväljaku lahenduses on loogiline telg – kergliiklejate siht keskpargist ja muusikakoolist jõeni. Väljaku vormiline keel ja tulevased hooned tugevdavad seda suunda. Kavandatavad paviljonid lisavad väljakule selged ääred, raamistades väljakut ning vihjates tulevastele hoonemahtude asukohtadele. Arendusetapis tekib paviljonide alla võimalus laiendada need hoonete välisteks terrasideks, välikohvikuteks *jms.* (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Keskväljakul eristuvad kujunduse, kasutuse ja iseloomu poolest kolm eri-ilmelist ala. Suurt keskväljaku maa-ala avarust liigendab haljastatud keskosa, mis muudab väljaku näitlikult väiksemateks ruumideks. Esinduslikum lipuväljaku, skulptuuri ja pruskkaevuga ala, kuhu on võimalik paigaldada ka ajutine lava, tekib Maarja tänava poolsesse otsa. Väljaku keskosa on hubane oas, mis koosneb kõrghaljastusest ning põõsastest, püsikutest/kõrrelistest. Sellel alal paiknevad ka istumiskohad. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Põlva keskväljak peab pakkuma interaktiivset avalikku väliruumi erinevatele kasutajagruppidele. Paviljonidesse tekkiv tegevusruum võimaldab mänguvõimalusi nii vanemaealistele kui ka lastele. Mänguatraktsioonidena on alale mõeldud liumägi, liivakast, poksikotid, kiiged, lauatenniselaud, välimale, koroona laud ja kiikpink. Interaktiivsust lisavad vastavalt olukorrale kavandatava rütmiga purskkaev ja liigutavad skulptuurid seinal. Erinevad istumiskohad (lavatsid, toolid, pikad pingid, piknikulauad) võimaldavad

väga erinevas suuruses gruppidele kohtumispaiku. Terviserada kujuneb jõeäärsel rohealal, kus paikevad virgestusalad ja grillkohtadega piknikualad ning mänguväljak. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Üldine väikevormide kontseptsioon tugineb lihtsusel, mängulisusel ja uudsusel. Kasutatakse puitmaterjale, mis loob naturaalsuse ning on siduvaks elemendiks. Keskväljakul on lihtsad lavatsid ja pingid, üllatuslikumalt mõjuvad keerukamad paviljonid ning skulptuurid. Väikevormide puhul on silmas peetud nende multifunktsionaalsust, praktilisust, turvalisust, ilmastiku – ning vandalismikindlust. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

6.4 Linnaruumi kujundamise võimalused, probleemid ja ettepanekud

6.4.1 Ekspertide arvamus kujundusprojekti etapis kaasamisest

Praegusel ajal ei kaasata elanikke kujundusprojekti etapis. See võib tuleneda sellest, et inimestel puudub ruumialane teadmine. Teiseks väljakutseks, mis teeb kaasamise keeruliseks on see, et inimesed ei avalda soovi linnaruumi kujundamisel kaasa rääkida. Demokraatlikus ühiskonnas on iga ühel õigus oma arvamust avaldada ja seda ka linnaruumi kujundamise teemal. Kohalikud elanikud teavad kõige paremini, mida nad ruumilt ootavad ja mida nad kindlasti näha ei soovi. Kuigi kõikide elanike arvamusega arvestamine on keeruline, siis annaks elanike ideedega tutvumine võimaluse luua kõigile sobiv arhitektuurne lahendus. Maastikuarhitekt Sulev Nurme (2017) ütles, et hea avaliku ruumi loomiseks on vaja eksperdipõhist sekkumist, sest arhitektuurse projekti eesmärgiks on luua esteetiline ruum. Lisades veel, et üldjuhul pole võimalik arvestada kõikide inimeste maitseelistustega ja konsensuse leidmine oleks väga keeruline ning kannataks ruumi ilu. Arhitekt Vilve Enno (2017) arvates tekitaks samuti elanike kaasamine kujundusprojekti etapis lahenduste killustamist ja ebaolulise võimendumist. Nurme (2017) peab oluliseks ka seda, et elanike kaasamine ei oleks projekteerimisel reguleeritud sarnaselt planeerimisega, sest erinevalt planeeringust, kus lahenduse eest vastutab omavalitsus, vastutab projekti puhul projekteerija. Valmis olevat eskiislahendust võiks mõnel juhul avalikult tutvustada, näiteks elamupiirkondi või korterelamuid puudutavaid alasid, kus laekuvat tagasisidet saaks teatud määral arvesse võtta. Sel viisil tulev info saaks olla soovituslik, mida projekteerija võib arvestada mõistlikkuse piires, kuid temalt ei saa nõuda sellega tingimusteta arvestamist. Tähtis on, et ei kannataks kavandatava ruumi terviklikkus või

esteetika. Positiivse poole pealt arvab Enno (2017), et kuna projekteerijad ei pruugi teada kohalikke olusid ja tavasid, võiks elanikelt saada kasulikku infot, mis aitaks planeeritavat kohta paremini mõista.

Põlvas on planeeringute koostamisel inimesi kutsutud osalema kaasamisprotsessi, kuid kohale tulijaid on vaid mõni üksik. Tavaliselt on ikkagi külas 2–3 ja linnas kümnekond aktivisti kes igakord ja igal pool midagi arvavad. Teistel juhtudel tuleb kohale see, keda planeeritav ala puudutab kas siis elukoha või äripinna tõttu. Detailplaneering võib elanikke puudutada ka nostalgiliselt ning sel juhul tulevad elanikud arutelule. Kohalik omavalitsus on elanike kaasamiseks korraldanud arutelusid, kuid need saavad toimuda vaid sel juhul, kui elanikelt tulevad ettepanekud, et oleks millegi üle arutleda. Suuremate ja tähtsamate hoonete puhul tehakse ka eskiisiarutelu, kuid ka sel juhul pole elanikud üles näidanud erilist huvi. Näiteks Peri suunas kergliiklus teede ehitusel on teavitatud külavanemat, kes informeerib oma küla rahvast. Kirjalikult teavitatakse inimesi, keda puudutab kergliiklustee otseselt, näiteks kelle maast on võetud tükike. Sel juhul avaldavad inimesed küll arvamust, kust tee võiks minna ja ootavad põhjendusi miks just nii. (Parts 2017)

Vallavalitsus võiks elanikke kaasata ka kujundusprojektide käigus, küsides inimestelt, kas nad tahaksid kiikusid, lauatennist või hoopis midagi sellist, mille peale ametnikud ei ole tulnudki, kuid see eeldaks pikemaajalist prognoosi. Võiks kasutada näiteks lille külvamis mõtet, kus elanikud annavad teada, millistesse kohtadesse nad sooviksid lillepeenraid. Kandvaks ideeks on mahajäätud kohtadesse külvata odavamaid lilleseemneid (nt rukkilille), mis ei nõua rahaliselt suurt väljaminekut ja nii saaks muuta räämas kohad kaunimaks. Muidugi eeldab see seda, et need kohad on ka valla arengukavasse sissekantud. Varasemalt on kohalik omavalitsus püüdnud elanikke kaasata kujundusprojekti lilleaasta raames, kus kutsuti inimesi annetama taimi ning aitama istutustöödega, et teha ühine lillepeenar. Kahjuks lõppes asi sellega, et lilleandjaid justkui oli, kuid inimesed polnud valmis neid ise välja kaevama ja kohale toimetama ning taheti, et seda tehtaks nende eest. Lõpptulemusena tehti annetatud taimedega Põlva kultuurikeskuse juurde kaks püsilillepeenart ning taimede kokkusobitajaks ja istutajaks sai tookord siiski palgatud spetsialist. (Parts 2017)

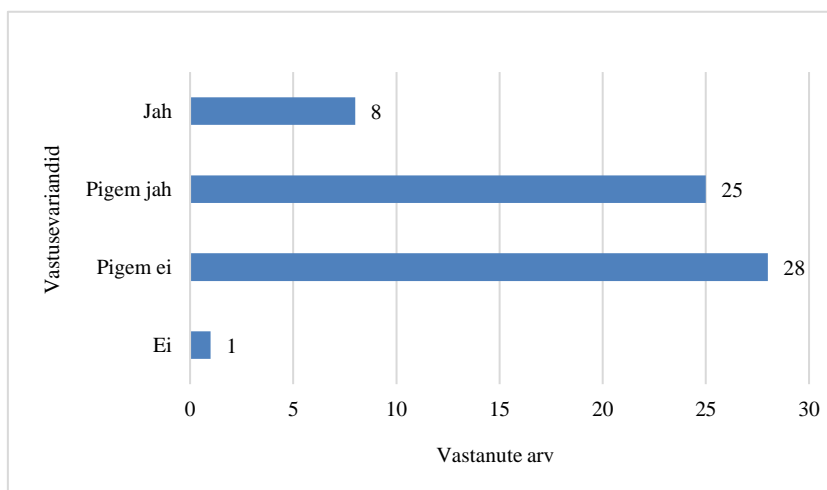
Üldiselt sunnib kaasamist vajadus, kuid kui vajadust pole, toimub protsess traditsioonilist seadusest tulenevat rada pidi. Põhjuseks on ressursside või aja puudumine. Eestvõtja

olemasolu puhul, kel on oskused ja tahtmine kaasamist korraldada, saaks elanikke kaasata aktiivsemalt, kui vaid teavitusega kohalikus lehes.

6.4.2 Elanike arvamus kujundusprojekti etapis kaasamisest

Noortelt, keskealistelt ja pensionäridelt küsiti, kas nad sooviksid kaasa rääkida linnaruumi kujundamisel. Uuringus selgus, et kõiki inimesi huvitab linnaruum, mida nende ümber luuakse, kuid leidub palju neid, kes pigem ei soovi linnaruumi kujundamise teemal kaasa rääkida. Vastanutest 53% sooviksid või pigem sooviksid kaasa rääkida linnaruumi kujundamisel (joonis 1). Autor tõi välja mõningaid mõtteid, mil viisil inimesed kaasamisprotsessis osaleda sooviksid:

- Rääkides, mida oleks elaniku arvates linna vaja ja millest on linnal puudus.
- Jagada koos teiste elanikega erinevaid ideid avalikel aruteludel.
- Joonistamise konkursil osalemisega.
- Vastates küsitlustele ja andes oma ideid edasi kirjalikult.
- Võimalik valida variantide seast, milline disainiline lahendus enim meeldib (hääletus).

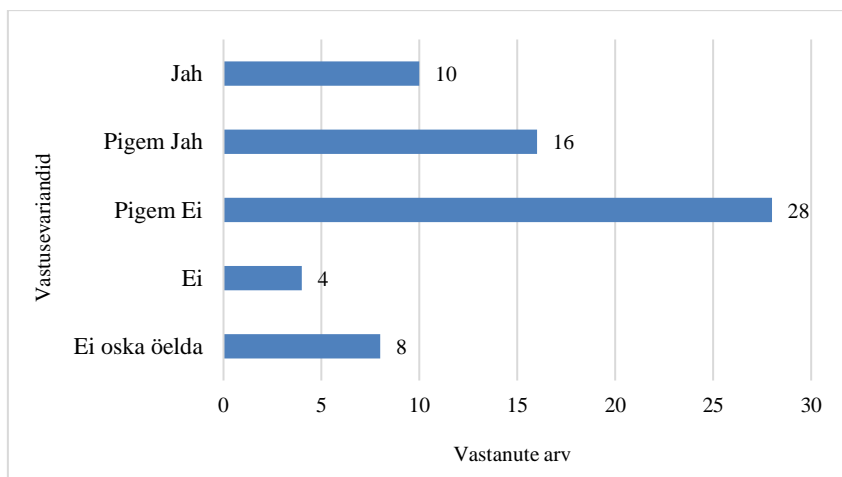

Joonis 1 Ülevaade vastanute soovist kaasa rääkida linnaruumi kujundamisel

Küsitlustele vastanud noortest ja pensionäridest pole keegi osalenud kaasamisprotsessis. Keskealistest vastajatest on seda teinud vaid üks inimene, tehes ettepanekuid ja avaldanud oma arvamust nii suuliselt kui ka kirjalikult avalikustamise ajal. Kuid selle inimese vastus tulenes tõenäoliselt tema ametikohast, milleks on planeerimisspetsialist. Üks noor arvas, et täiesti tavaline linnakodanik, kel puuduvad piisavad ruumikujundamise teadmised, pole pädev kaasa rääkima linnaruumi kujundamisel. Ka keskealiste inimeste vastustest oli

levinum tõdemus, et nad pigem usaldavad kujundamisel spetsialiste. Kuid kui elanikule antakse sõna, siis on oluline, et esitatavate ettepanekutega arvestatakse ja need oleksid otsustava tähtsusega, kuna see julgustab inimesi veel enam ka järgmistel kordadel kaasamisprotsessis osalema. Otsuste tegemisel tuleb ekspertidel arvestada ka erinevate sihtrühmadega, näiteks liikumispuudega inimestega.

Varasemalt on avalikkust vastanute arvates kaasatud linnaplaneerimis protsessi avalike arutelude ja arutelude kaudu. 20% vastanutest vastas aga, et nende meelest ei ole elanikke üldse kaasatud. Koos loomise võimalusi välja pakkudes, vastas 58% noortest, et kohalik omavalitsus võiks korraldada koostöös kooliga seminare koos omavalitsuse ja noortega. Seminar on hea viis suhtluse arendamiseks ja osalejatel on võimalus tutvuda ka teiste inimeste ideedega. 41% noortest leidis, et võiks korraldada joonistamise konkursi, kus elanikud saavad joonistada projekteeritava ala kohta oma disainilise lahenduse. Võiks luua ka internetifoorumi, kus saab anonüümselt kirjutada, mida keegi ootab. Kirjandi kirjutamine projekteeritava ala temal oli vastuvõetav vaid 17% õpilastele. Üks noor pakkus välja idee, et õpilased koguksid kokku erinevad mõtted ja arvamused ning siis edastatakse need kohalikule omavalitsusele. See saaks toimida sel viisil, kui õpilased korraldavad omakeskis grupid ja annavad tulemused kohalikule omavalitsusele edasi. Üldiselt sobivad noortele pigem suhtlusel ja kunstilisel tasemel kaasamisprotsessid. Keskealised ja pensionärid eelistavad küsitluste vormi, mille valis vastustevariantide seast 67% vastanutest. Küsitluse kaudu kaasamine on aga piiratud ja kujundusprojekti puhul võib see jääda liiga passiivseks meetodiks. 57% keskealistest ja pensionäridest vastas, et kohalik omavalitsus võiks korraldada arutelusid, et elanik saaks tutvustada oma ideid seoses linnaruumi kujundusega. Arutelu loob suhtlust ja annab võimaluse tutvuda kaasosalejate ning omavalitsuse arvamustega. Kujundusprojekti ja ka üldiselt inimeste kaasamine on mõistlik vaid siis, kui elanike ootused kajastuvad ka lõpplahenduses. Uuritavatest leidis enamus, et nende arvamuse ja ettepanekutega ei arvestata (joonis 2). Selline arvamus võib tuleneda sellest, et elanikke pole õigel ajal kaasatud ja neile on jäänud mulje, et nende arvamusi ei oodata. Mõned inimesed ei oska teemat kommenteerida, kuna pole osalenud kaasamisprotsessis. Kui inimesed arvavad, et nende arvamusega ei arvestata, kaob nende huvi osaleda kaasamisprotsessis ja väheneb usaldus näiteks omavalitsuse vastu.

Joonis 2 Kas Teie sõnal on piisavalt kaalu, et arvamus kajastuks ka lõpplahendusel?

Enamus inimesi teavad, et oma arvamust linnaruumi meeldimise või mitte meeldimise kohta saab avaldada Põlva vallavalitsuses, 43% vastanutest leidis, et seda saab teha ka sotsiaalmeedias. 32% vastanutest ei tea, kus saab oma arvamust linnaruumi meeldimise kohta avaldada.

Elanikud on linnaruumi loomisprotsessist huvitatud, kuid passiivse kaasamise meetodi tulemusena pole avalikkus erilist huvi näidanud kaasamisprotsessis osalemisel. Selleks, et kaasamine oleks edukas on vaja läbiviijat, kel on suur tahe ja aeg, et avalikkust põnevalt kaasata ning analüüsida saadud informatsiooni. Kaasamisprotsess ei toimi, kui elanike arvamus ei kajastu lõpplahenduses, seetõttu on oluline püüda arvestada kõigi maitseelistuste, eesmärkide ja huvidega.

7. JÄRELDUSED

7.1 Põlva keskväljak elanike arvates ja arhitektide lahendus

Põlva linna looduskauni asukoha tõttu tahavad inimesed väljakul näha rohelist. Projektalale on uus istutistena ettenähtud nii kõrrelisi, püsikuid, põõsaid kui ka puid. Eestile omase sesoonsuse ideest lähtuvalt kasutatakse lehtpuid, pakkudes eri-ilmelist ruumikogemust vastavalt aastaajale. Lehtpuud tekitavad heli ja liikumist ega varja vaateid ning on seetõttu sobilikud avalikule väljakualale. Avarat ruumi liigendavad põõsagrupid ja püsikute/kõrreliste kasutamine, pakkudes hubasemaid soppe. Sarnaselt ühe noore ootusele, kes tõi välja, et haljastus võiks olla Kagu-Eestile iseloomulik, on ka projekti seletuskirjas taimevaliku kontseptuaalseks põhjenduseks eestipärasus, nostalgia ja lihtsus. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Mitte ainult lapsed, vaid ka noored, keskealised ja pensionärid pidasid keskväljakul oluliseks tegevusi lastele. Mänguväljaku paigaldamine keskväljakule pakuks tegevust muusikakoolis õppivatele lastele, kes saavad siis mängima minna selleks ettenähtud kohta. Projektis on mänguatraktsioonidest liumägi, kiiged ja poksikotid, mis ühtivad laste ootustega. Tegevusruum on paigaldatud paviljonidesse, mis kaitseb funktsioone sademete eest. Pisematele pakub mänguvõimalusi liivakast ja liumägi, mis on mõeldud vanuserühmale 2–8a. Kuigi uuritavad mainisid, et tegevusi võiks olla igas vanusegrupis olevatele inimestele, ei toodud välja konkreetseid näiteid. Sellist kriteeriumit rahuldab autori arvates alale lisatud lauatenniselaud, välimale ja koroona laud, mis võimaldavad seltskondlikku ajaviidet ja lisavad mängulist lisakasutusvõimalust noortele ja vanematele. Poksikott lisab väljakule sportlikku kasutusvõimalust. Antud projektmahus küll rohkem sportimisvõimalusi ei ole, kuid on kavandatud jõeäärsele rohealale terviseradadega avalik pargiala, mille detailsem terviklahendus antakse järgmiste projektidega. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Enamus uuritavatele meeldiks, kui väljakul oleks kohti, kus puhata ja selliseid võimalusi on väljakule palju loodud. Projektis on lisaks aktiivsetele mänguatraktsioonidele erinevaid istumisvõimalusi lavatsite, pikkade pinkide ja individuaalsete isumispinkide näol. Paviljonidesse on kavandatud lauad ja pingid, kahte paviljoni on riputatud seljatoega puidust pargipink, kus endale väikest hoogu andes mõnusalt kaaslasega vestelda.

Paviljonide mõte tekkis ka mõnel uuritaval, et varjuda päikse või sademete eest, pidada pikniku või veeta privaatset aega väiksema seltskonnaga. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Kohviku idee käisid välja lapsed ja noored ning ka Parts (2017) arvas, et see meelitaks inimesi väljakut rohkem kasutama ning oleks hea koht ajaveetmiseks. Algselt hooneid Põlva keskväljakule ei tule ning planeeritavad välikohvikud lisanduvad järgnevas arenguetapis (Põlva linna keskväljaku... 2017).

Silmailu võiks pakkuda uuritavate arvates purskkaev, mis on ka arhitektuurses lahenduses sees. Väikevormidest on alale kujundatud ka huvitav LED valgutusega skulptuurisein, mis pakub ka lisaks istumiskohti. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Kujundatavad teed peavad olema loogilised, projekteerides need sinna, kust inimesed ka reaalselt kõnnivad. Keskväljaku lahenduses rajatakse uus asfalteeritud tänavavõrk – Oja ja Maarja tänavate ühendused Kesk ja Võru tänavatega. Tekib loogiline kergliiklejate siht keskpargist ja muusikakoolist jõeni. Esimeses etapis on projektalale kavandatud 84 parkimiskohta. Vanemad inimesed muretsesid aga liikumispuudega inimeste liikumisvõimaluste pärast. Projekt näeb ette, et liikumis –, kuulmis –, ja nägemispuudega inimeste liikumine on võimalik kõigil teedel ja platsidel. Tagatud on normikohane laius 1,2 meetrit ja kalle ei ületa lubatud 6%. Jalakäigualad on sõiduteest eristatud krobeline täringukiviservaga, mis on kalde all. Reljeefne betoonplaat on kõigi ülekäigukohtade ees. (Põlva linna keskväljaku... 2017)

Uuritavate seas tõi mõni üksik välja, et keskväljak peab olema turvaline. Kuritegevuse riske aitab vähendada hea nähtavus ja valgustatus, inimeste kohalolek, üldine heakord ja vastupidavate materjalide kasutamine (Põlva linna keskväljaku... 2017). Turvalisust loovad ka hooned, kuna segafunktsioonidega asumites toimub ööpäevaringselt rohkem tegevusi, eriti suurendavad oluliselt tegelikku ja tajutavat turvalisust elumajad. Isegi kui öisel ajal väljakul kedagi ei liigu on rahustav märk, et ümbruskonnas on inimeste elamute akendest paistev valgus. (Gehl 2010, lk 71)

Küsitlustele vastanud kirjeldasid väljakut üldiselt ja seega jääb teadmata nende täielik visioon. Joonistusmeetod ja emotsionaalse jalutuskäigu läbiviimine andsid detailsemat ülevaadet võrreldes küsitlusega, kuna eelnimetatud meetodite käigus oli võimalik arendada suhtlust, mis tõttu sai autor küsida täiendavat informatsiooni. Üldiselt olid inimeste ootused tulevase Põlva keskväljaku suhtes sarnased. Üheks uurimustöö eesmärgiks oli

teada saada, kas elanike ootused ja Põlva keskväljaku projektlahendus ühtivad, kõrvutades uuritavate soovid ja võrrelda, kas nende soove rahuldavad arhitektuurse ning maasikuarhitektuurse tööprojekti tegelikud pakutavad lahendused.

Tabel 2 Elanike ootused Põlva keskväljakult ja tegelik arhitektuurne lahendus

Elanike soovid	Põlva keskväljak pakub
ROHELISUS	- Puud - Põõsad - Püsikud - Kõrrelised
AKTIIVSE TEGEVUSE ATRIBUUTID	- Liumägi (2–8 a) koos ronilaga - Liivakast - Kiigud - Kiikpink - Poksikott - Lauatennis - Välimale - Koroonalaud
ISTUMISKOHAD	- Lavatsid - Pikad pingid - Individuaal pingid - Paviljonides lauad ja pingid - Paviljonides riputatud kiikpingid - Skulptuursein, kus võimalik istuda
SPORTIMISVÕIMALUSED	- Poksikott - Kavandatud jõe äärsele alale avalik park terviseradade ja virgestusaladega
KOHVIK	- Tuleb hoonete lisandumisel järgnevas arenguetapis
SILMAILU	- Purskkaev - Rohelisuus - Skulptuursein

Väljak võiks uurimustulemustest lähtuvalt olla elanikele meelepärane, kuna uuritavate väljatoodud ideed kajastusid enamasti Põlva linna keskväljaku projektis. Siiski leidis ka mõtteid, mida keskväljak ei rahulda, eriti just laste puhul. Autori hinnanguna võib vaheseks jääda tegevusi 9.–14. aastastele lastele, kes soovisid rohkelt aktiivse tegevuse atribuute. Puudu jääb võimsatest ronipüramiididest ja poiste ootusest saada suurem rulaplats. Kiikpink, kus ennast mõnusalt kiigutada võib jääda laste jaoks igavaks, kuna joonistused kirjeldasid põnevamaid kiikude lahendusi. Liivakastis mängimiseks on

uuritavad vanad aga lauatennise ja malemängu jaoks ehk liiga väikesed. Siiski on Põlva linna keskväljaku projekteerimisel pandud rõhku sellele, et see kutsuks inimesi väljakut külastama ja kasutama ning pakus tegevusi kõikidele vanusegruppidele. See, kas keskväljak täidab oma funktsiooni ja saab inimeste kohtumispaigaks, selgub alles siis, kui keskväljak on külastuseks välja ehitatud. Inimeste kohaolekust saab järeldada, kas tegemist on atraktiivse kohaga või mitte (Gehl 2010, lk 63). Elu linnaruumis ei sõltu ainult kasutajate arvust, sama oluline mõjur on avalikus linnaruumis veedetud aja hulk (Gehl 2010, lk 71). Seega ei piisa vaid kohustuslikest rõõmsailmelistest inimkujudest arhitektuursetel illustratsioonidel, projekt peab ka tegelikult looma elava linna. (Gehl 2010, 63).

7.2 Kujundusprojekti etapis avalikkuse kaasamise mõjud ja võimalused

Kujundusprojekti etapis kaasamine on aeganõudev protsess, mis vajab ressursse ja eestvedajat. Eksperthinnangu põhiselt saab elanike soovidega arvestada osaliselt, kuid mitte täielikult, et ei kannataks ruumi terviklikkus. Kujundusprotsessis avalikkuse kaasamine avaldaks positiivset mõju alljärgnevalt:

- + Kasulik informatsioon kohalikele projekteerijatele.
- + Uudsed ideed.
- + Lahendused, mis on rohkem „oma“.
- + Loodav linnaruum on elanike soove arvestav.
- + Suureneb usaldus kohalike ja omavalitsuse vahel.

Kujundamisetapis avalikkuse kaasamise probleemid, mis tekitavad negatiivset mõju on alljärgnevad:

- Kõikide soovidega keeruline arvestada.
- Ebaolulise võimendumine.
- Kannatab ruumi esteetilisus.
- Elanikel pole piisavalt ruumialaseid teadmisi.
- Projekti eest vastutaja ei saa olla ainuüksi projekteerija.

Kujundusprojekti etapis avalikkuse kaasamine oleks eelkõige vajalik selleks, et elanikud tunnetaksid, et nende sõnal on kaalu ja loodavad linnaruumid on kujundatud vastavalt nende ootustele. Uurimuses selgus, et Põlva linna elanikud sooviksid pigem kaasa rääkida linnaruumi kujundamise protsessil, mistõttu võiks neile anda võimaluse kujundusprojekti etapis osalemiseks. Selleks, et teada saada kohalike elanike arvamusi, on vaja saada nad kaasamisprotsessi. Tiivi Parts (2017) ütles lähtuvalt kogemustest, et inimesed ei tule kaasamisega kaasa, sõltumata sellest, kas kutsuda neid individuaalselt või teavitusega kohalikus lehes. Senine kaasamispraktika on näidanud, et kui projekteeritav ala inimesi otseselt ei puuduta, ei taheta kohale tulla. Seni on kaasamisel kasutatud passiivseid meetodeid, vaja oleks inimesi kaasata aktiivsemalt, kasutades avatud suhtlust, jagamist ja informatsiooni vahetamist. Elanikele võiks tutvustada eskiislahendusi, kus saab veel teha muudatusi, kuid lõpplahenduse koostamine jääb siiski asjatundja kanda. Kohalikud võivad tutvustada linna tavaid ja olusid, mis läbi projekteerija mõistaks ruumi paremini. Projekteerija või kohalik omavalitsus peaks olema valmis põhjendama elanikele projekti sisu, et inimesed mõistaksid, millistel kaalutlustel on lõplik lahend tehtud.

Avalikkuse kaasamisel on oluline on ka tõhusa meetodi valik. Käesolevas uurimustöös uuris töö autor, mida Põlva linna elanikud ootavad tulevaselt Põlva linna keskväljakult. Arvamuste teada saamiseks viidi läbi uurimus, milles rakendati eri kaasamismeetodeid (tabel 3).

Tabel 3 Kaasamismeetodite plussid ja miinused

Meetod	Plussid	Miinused
Joonistamine	+ sobilik lastele + detailne + uudsed ideed	- Rahaline auhind, mis motiveeriks osalema - Joonistuse sisu mõistmiseks vajalik suhtlus
Küsitlus	+ Kerge läbiviia + Eri vanusegruppide kaasamine + Saab teha statistikat + Anonüümsus + Võimalus neile, kes ei julge suusõnaliselt arvamust avaldada	- Saadav informatsioon napolisõnaline - Ühepoolne informatsioon - Ajalimiit - Halb tagasilaekumine - Kolmandate

		inimeste abi
Emotsionaalne jalutuskäik	+ Võimalus näha piirkonda kellegi teise pilguga + Hea viis aktiivse huvi ärgitamiseks + Pilt selgem kui paberil + Arengualternatiivide, probleemide üle arutlemine koha peal	- Informatsioon subjektiivne - Kaasatavate grupp väike - Aeganõudev

Uuringu käigus selgus eri meetodite rakendamisel annavad üksikasjalikumad ja tõhusamad informatsiooni joonistamismeetodid ja emotsionaalne jalutuskäik. Joonistuste kaudu saab objekte kirjeldada võimalikult detailselt ja lahenduse kujundus on võimalikult täpne. Tekkivate probleemide, väärtuste ja arengualternatiivide üle arutlemise võimaluse loob kõige paremini emotsionaalne jalutuskäik, kus uuritav on viidud projekteeritava alale. Mõlemad meetodid on head, et ärgitada uuritavaid kaasa mõtlema. Küsitluste analüüsimisel selgus, et eakate kaasamine sellise meetodi puhul pole tõhus. Avatud küsimusele, mida oodatakse tulevaselt Põlva linna keskväljakult laekus üldistuvaid vastuseid ning paljud jätsid küsimusele sootuks vastamata. Ka noorte ja keskealiste vastused olid napisõnalised, mistõttu peaks kujundusprojekti etapis kaasamisel kasutama aktiivsemaid, suhtlusel põhinevaid meetodeid, mis julgustavad inimesi kaasa mõtlema.

Käesoleva töö autor leiab, et kujundusprojekti koostajaks ei saa olla vaid linnaelanikud, vaja on ka eksperte, kes vastutavad projekti ilu, detailsuse ja funktsionaalsuse eest. Inimesed saavad anda soovitusi ja tutvustada oma visioone, millega projekteerija võiks võimalusel arvestada, kuid ebaolulise võimendumise vältimiseks peab kasutama arhitekti erialaseid teadmisi esteetilise ruumi loomiseks.

KOKKUVÕTE

Linnaruum on mõeldud kasutamaks kõigile, kes seda külastavad. Projekteerijad peaksid teadma, mida inimesed avalikus ruumis vajavad ja väärtustavad ning võtma neid huve arvesse. Informatsiooni hankimiseks tuleb inimesed saada kaasamisprotsessi. Uurimuses selgus, et elanikud pole oma kujundatava linnaruumi suhtes ükskõiksed ja pigem sooviksid kaasa rääkida linnaruumi puudutavates küsimustes.

Käesoleva magistritöö eesmärk oli uurida missugune võiks elanike arvates olla tulevane Põlva keskväljak ja kui erinev on inimeste nägemus võrreldes tegeliku projektlahendusega. Kuna Põlva keskväljaku lähteülesande koostamisel ja üldise planeerimisprotsessi käigus avalikkust aja puudumise tõttu ei kaasatud, võis eeldada, et väljak ei täida elanike ootusi. Tegelikult on avalikkuse ideed sarnased projekti eesmärgiga, mille järgi kavandatakse Põlva keskväljak multifunktsionaalseks heaks avalikuks ruumiks, mis pakub kasutusvõimalusi eri vanusegruppidele.

Töö autor kasutas erinevaid meetodeid, et teada saada, mida elanikud ootavad tulevaselt Põlva linna keskväljakult. Kõige paremat ülevaadet andvad meetodid on autori sõnul joonistamine ja emotsionaalne jalutuskäik. Joonistamine annab võimaluse kirjeldada objekte detailselt. Emotsionaalne jalutuskäik Põlva linna noorega lõi avatud ja pingevaba suhtluse, mille käigus sai arutleda lisaks kujundusobjektidele ka võimalike probleemide üle. Küsitluse kaudu saadud vastused olid üldisemad, andes pealiskaudsemat ülevaadet inimeste soovidest. Väljaku kujundamisel on sarnaselt elanike ootustega mõeldud haljastusele, erinevate vanusegruppide aktiivse tegevuse atribuutidele, silmailu pakkuvatele objektidele ja istumiskohtadele ning tulevikus välikohviku ja kaubanduse ning sportimisvõimalustele. Kuigi spetsialistid oskavad kujundada alasid selliselt, et see arvestaks kõiki olulisi aspekte, arvab autor, et koosloomise mõju avaldaks linnaruumile rohkem positiivset mõju, suurendades usaldust elanike ning kohaliku omavalitsuse vahel.

Avalikkuse kaasamine kujundusprojekti käigus annab informatsiooni kasutajagruppide eelistuste kohta ja seega ei jää ükski vanusegrupp tähelepanuta. Elanikud saavad anda sisendi, milliseid elemente nad alal näha sooviksid, kuid arhitektide ja maastikuarhitektide roll on oluline, et luua detailne projekt, milles kasutatakse hea avaliku ruumi põhimõtteid, olles projekti eest vastutavad isikud.

Praegusel ajal ei kaasata elanikke kaasamisprotsessi, põhjuseks vähene aeg või ressursside puudumine. Kaasamine nõuab oskust, suurt taht ja kogemust, et see toimiks edukalt. Kui planeeritav ala inimest otseselt ei puuduta, lähevad kaasamisprotsessiga kaasa ainult aktivistid, kes usuvad siiralt, et midagi on võimalik muuta. Sellest tulenevalt on kaasamisprotsessis osalejate arv suhteliselt väike. Avalikkuse kaasamine kujundusprojekti etapis nõuab aktiivset kommunikatsioonil põhinevat suhtlust, mis annaks võimaluse üheskoos arutleda ruumi ilu ja kasutusvõimaluste ning väärtuste üle, tutvustades oma ettenägemust ja püüdes leida parimat võimalikku lahendit. Osapoolte vaheline koostöö ja usk meeskonnatöösse aitab vähendada tekkivaid konflikte ja vastuolusid.

Kaasamine ei täida oma eesmärki kui avalikkuse ideed lõpptulemuses ei kajastu. Käesoleva töö autor tõi välja mõned koosloomise meetodeid, mis võiks toimida sarnaselt planeerimisprotsessiga ka kujundusprojektide juures. Võimalusteks on näiteks joonistamine lastega – kus läbi käelise tegevuse tutvustatakse oma ideid, emotsionaalne jalutuskäik linnaelanikuga, mis loob võimaluse näha planeeritavat ala kellegi teise pilgu läbi ja küsitluse läbiviimine, mis annab inimestele rohkem aega mõtlemiseks ning sobib pigem neile, kes ei julge oma arvamust kõigi ees avaldada. Seesuguste meetodite kasutamine võimaldab saada inimestelt ruumialast teavet, kuid nende meetodite läbiviimine ja analüüsimine on aega nõudev protsess. Oluline on valida õige meetod, mis sobiks konkreetsele vanusegrupile kõige paremini ja arvestada kujundatava ala suuruse, kasutajagruppide ning funktsioonidega. Kujundusprojekti etapis kaasamine annaks elanikele võimaluse olla ise oma linna disainer. Koosotsustamine aitab luua kasutatavaid ruume ja lahendusi, mis on rohkem „oma“, kasvatades seeläbi kogukonna ühtekuuluvustunnet. Esile võib kerkida uudseid ideid, mis aitaksid muuta linna keskust veelgi ligitõmbavamaks. Kohalik elanik oskab kõige paremini öelda, mida ruum vajab, seega annab tema arvamus projekteerijale kasulikku informatsiooni, et luua hea ja sisukas projekt. Vältimaks ebaolulise võimendumist ja halva avaliku ruumi tekkimist, peab protsessi sekkuma ka spetsialist, kel on oskust luua esteetilist ruumi arvestades elanike huvidega. Tõenäoliselt pole võimalik arvestada kõikide ettepanekute, ideede, nõudmiste ja probleemidega ning seetõttu peab projekteerija oskama leida konsensust ja olema valmis põhjendama tehtavat valikut.

Kujundusprojekti etapis avalikkuse kaasamine pole võimatu protsess, küll aga eeldab see kaasamisprotsessi läbiviijalt rohkelt aega ja siirast huvi elanike arvamuste ära kuulamiseks.

Lisaks on oluline inimeste julgustamine kaasamisprotsessis kaasa lüüa, et nende ettepanekud kajastuksid ka lõpplahenduses.

Summary

INVOLVEMENT OF LOCAL RESIDENTS REGARDING THE DESIGN OF URBAN SPACE ON THE EXAMPLE OF PÕLVA TOWN

Constructed urban space concerns and influences everyone and due to that citizens should be given a chance to be involved in the design stage of the project. A local person can say the best what is required in the urban space. By involving people in the design stage of the project new ideas may crop up and make the town centre more attractive. In order to learn about the ideas of the residents, the designer or the local authority has to apply different involvement methods, e.g. drawing together with children – via manual activity the ideas may be described, emotional stroll with a citizen gives an opportunity to see the planned area through someone else's eyes or by carrying out a questionnaire you give people more time to think about suitable solutions and suit better those people who are not very eager to express their opinion in front of other people. The gathered information is useful to the designer and enables to create urban space that takes into account the age, interests and needs of different age groups.

By applying joint creative methods for designing space we enhance the sense of community and increase the transparency, trust and openness between the local people and the local authorities. To avoid the intensification of irrelevant matters and the creation of inappropriate public space also a specialist, who has skills of creating aesthetical space while taking the citizens' opinion into account, has to be involved in the process. Evidently not all proposition, ideas and requirements can be considered and due to that the designer has to be able to find consensus and be ready to justify the choices made.

The involvement of the public into the design stage of the project requires active, communication-based relations, which would enable to discuss the beauty of space, its usage and value. People should have a possibility to present their visions and together find the best solution for the urban space. Involvement does not fulfil its goal if residents' ideas are not taken into account and their opinion is not reflected in the final solution. The involvement in the design stage of the project is possible if the process is lead by someone who has a genuine interest in people's opinions and takes their ideas into account.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Allmendinger, P. (2009). *Planning theory*. 2nd ed. Hampshire: Palgrave Macmillan, 215–216.
2. Avalikkuse kaasamise käsiraamat: ametnikult ametnikule. (2008). Tartu: Peipsi Koostöö Keskus, 9, 15. [WWW] <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:39201> (13.03.2017)
3. Brennen, B. S. (2013). *Qualitative research methods for media studies*. New York and London: Routledge, 27.
4. Bridge, S. (2012) *Lessons from the private sector*. / M. Willey. [WWW] <http://www.rtpi.org.uk/briefing-room/rtpi-blog/cbp-lessons-from-the-private-sector/> (24.03.2017)
5. Conarte. Meeskond. *i.a.* Vilve Enno. [WWW] <http://www.conarte.ee/ettevottest/> (25.04.2017)
6. Dahl, R. (1980). *Democracy and its Critics*. Yale University Press: London, 108 – 115.
7. Eesti Arhitektuurpoliitika. (2002). Eesti Arhitektide Liit. Arhitektuuripoliitika. [WWW] http://www.arhliit.ee/arhitektuuripoliitika/eesti_arhitektuuripoliitika/ (01.05.2017)
8. Eesti Maastikuarhitektide liit. (*i.a.*) Sulev Nurme. [WWW] <http://www.maastikuarhitekt.ee/emal/liikmed/sulev-nurme> (25.04.2017)
9. Eesti õigekeelsussõnaraamat ÕS 2013. (2013). Eesti Keele Sihtasutus. Tallinn. [WWW] <http://www.eki.ee/dict/qs/index.cgi?Q=esteetiline&F=M> (05.02.2017)
10. Enno, V. (03.04.2017). Avalikkuse kaasamine kujundusprojekti etapis. / Intervjueerija – Vals, L / E-kiri.
11. Forester, J. (1989). *Planning in the Face of Power*. London: University of California Press, 50.
12. Gauntlett, D. (2007). *Creative Explorations. New Approaches to Identities and Audiences*. London: Routledge.
13. Gauntlett, D., Holzwarth, P. (2006). Creative and visual methods for exploring identities. *Visual Studies*, 21, 82–91.
14. Gehl, J. (2010). Linnad inimestele. Eesti Kunstiakadeemia. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, 63, 71.

15. Hea avalik ruum. (*i.a*). Eesti Arhitektide Liit. EV100 arhitektuur. [WWW] http://www.arhliit.ee/EV100_arhitektuur/ (03.04.2017)
16. Heast linnast ei pea nädalavahetuseks maale sõitma. (2016). / M. Karro-Kalberg. *Sirp*. [WWW] <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c9-sotsiaalia/heast-linnast-ei-peatadalavahetuseks-maale-soitma/> (06.04.2017)
17. Illing, E., Lepa, R. (2005). Kaasamisvormid – ülevaade ja kasutusvõimalused. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. [WWW] <http://www.digar.ee/id/nlib-digar:715> (08.03.2017)
18. Jacobs, J. (2010). Project for Public Spaces. [WWW] <https://www.pps.org/reference/jjacobs-2/> (05.03.2017)
19. Jain, S.P., Polman, W. (2003). A Handbook for Trainers on Participatory Local Development. Training module on participatory planning and management. FAO Regional Office for Asia and the Pacific. Bangkok, Thailand. [WWW] <http://www.fao.org/docrep/006/ad346e/ad346e06.htm> (20.03.2017)
20. Juhendmaterjal kaasamise kavandamiseks ning kaasamistegevuste läbiviimiseks. (2011–2012). Supilinna Selts, Tartu Linnavalitsuse ja Eesti Planeerijate Ühingu ühisprojekt „Osalusplaneerimine Supilinna teemaplaneeringu koostamisel“. Tartu. [WWW] http://hendrikson.ee/wp-content/uploads/2016/03/Supilinn_juhend.pdf (13.03.2017)
21. Kaasava planeerimise juhend. (2012). / K. Tillemann, R. Viljasaar. Tallinn, 6–8, 20, 35. [WWW] http://www.linnalabor.ee/failid/KPJ_2012-10-24_uus.pdf (08.03.2017)
22. Keskväljaku detailplaneeringu koostamise algatamine ja keskkonnamõju strateegilise hindamise algatamata jätmine. (2015). Põlva vallavolikogu otsus nr 1–3/47. Põlva.
23. Kidron, A. (1986). Suhtlemispsühholoogia. Tallinn: Valgus.
24. Kiisel, M. (2013). Planeerimine kui kommunikatsioon – kommunikatsiooni– ja osalusmudelid planeerimisprotsessis, – *Peatükke planeerimisest: protsesse, meetodeid ja näiteid*, 36–49. [WWW] <http://hdl.handle.net/10062/36285> (01.04.2017)
25. Klementi K., Pehk T. (2010) Teadlik linnakodanik – tabamata ime? EMSL – *Hea kodanik* [WWW] <http://www.bioneer.ee/eluviis/kogukond/aid-9397/Teadlik-linnakodanik-%E2%80%93-tabamata-ime-> (23.03.2017)
26. Kodanikud kui koostööpartnerid. (2002). / K. Kopli. Tallinn: Siseministeerium. [WWW] <http://raulpage.org/koolitus/kodanikud.pdf> (06.04.2017)

27. Kübar, U., Hinsberg, H. (2014). Kaasamine avalikus sektoris ja vabakonnas. Tallinn: Ecoprint, 13–15, 58–62, 591 [WWW] http://www.riigikantselei.ee/arhiiv/sb/osale.ee/kaasamine_avalikus_sektoris_ja_vabakonnas.pdf (15.03.2017)
28. Laherand, M.L. (2008). Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotükk
29. Lass, J. (2012). Ruumiline planeerimine ja ehitamine: kodaniku käsiraamat. Tallinn: AS Spin Press, 9–12. [WWW] http://www.professoritekyla.info/sites/default/files/ruumiline_planeerimine_ehitamine_web.pdf (08.03.2017)
30. Latvee, V. (2010). Kaasamisest nii ja naa. – *Riigikogu Toimetised*. 21. [WWW] <https://rito.riigikogu.ee/wordpress/wp-content/uploads/2016/03/Kaasamisest-nii-ja-naa-Valdur-Lahtvee.pdf> (10.03.2017)
31. Lepik, K., Harro–Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M., Strömpl, J. (2014). Intervjuu. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. [WWW] <http://samm.ut.ee/intervjuu> (06.04.2017)
32. Linnaruum kui kasutusplatvorm. (2014). / M. Lemenski. *Sirp*. [WWW] <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/arhitektuur/linnaruum-kui-kasutusplatvorm/> (06.04.2017)
33. Maastikuarhitektuur. *i.a.* Eesti Maaülikooli koduleht. [WWW] <http://www.emu.ee/et/sisseastujale/erialad/magistrioppekavade-tutvustused/maastikuarhitektuur/> (04.04.2017)
34. Making our cities attractive and sustainable. (2010). How the EU contributes to improving the urban environment. European Commission – Publications Office of the European Union. Luxembourg. [WWW] <http://ec.europa.eu/environment/europeangreencapital/wp-content/uploads/2011/08/Making-our-cities-attractive-and-sustainable.pdf> (23.03.2017)
35. Making Personal Contact with Potential Participants. (2016) Section 5. Community Tool Box. / B. Berkowitz. [WWW] <http://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/participation/encouraging-involvement/participant-contact/main> (23.03.2017)
36. Metspalu, P. (2013). Planeerimine kui protsess: seinalrippuvast tuššijoonistusest rahvakoosolekuteni. – *Peatükke planeerimisest: protsesse, meetodeid ja näiteid*, 26–35. [WWW] <http://hdl.handle.net/10062/36285> (01.04.2017)
37. Mis on Waldorfpedagoogika? (2010). Meelespea Waldorflasteaed. [WWW] http://waldorflasteaed.ee/pedagoogika/?sisu=lugemist&SubMenu=mis_on_waldorfpedagoogika (04.05.2017)

38. Murumaa–Mengel, M. (2014). Loovuurimismeetodid. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. [WWW] <http://samm.ut.ee/loovuurimismeetodid> (06.04.2017)
39. Nurme, S. (04.04.2017–06.04.2017). Avalikkuse kaasamine kujundusprojekti etapis. / Intervjueerija Vals, L / E-kiri.
40. Osalusplaneerimine Supilinna teemaplaneeringu koostamisel. (2012). Läbiviidud kaasamistegevused. Siseministerium. Tartu. [WWW] http://media.voog.com/0000/0015/2958/files/SLS_kaasamistegevuste_kokkuv6te.pdf (06.04.2017)
41. Palmaru, R. (2003). Juhatus kommunikatsiooniteooriasse. Tallinn: Valgus
42. Participatory Approaches to Planning Community Interventions. (2016) Section 2. Community Tool Box. / P. Rabinowitz. [WWW] <http://ctb.ku.edu/en/table-of-contents/analyze/where-to-start/participatory-approaches/main> (23.03.2017)
43. Parts, T. (20.04.2017). Avalikkuse kaasamine linnaruumi kujundamisel ja planeerimisel. / Intervjueerija – Vals, L / Helisalvestis. Tartu.
44. Pehk, T., Vaher, K., Tuvikene, T. (2009–2010) Ruumi tajumine ja kasutamine ning kohalikku identiteeti kajastavad väärtused. [WWW] http://www.linnalabor.ee/projektid/kuressaarekaarma/Krs-Krma_uuringuraport_Linnalabor_aprill2010.pdf (01.04.2017)
45. Planeerimisseadus. (Vastu võetud 28.01.2015, jõustunud 01.07.2015). – Elektrooniline Riigi Teataja. [WWW] <https://www.riigiteataja.ee/akt/126022015003?leiaKehtiv> (05.04.2017)
46. Planeerimisseaduse seletuskiri. (2012). Justiitsministerium. [WWW] http://www.just.ee/sites/www.just.ee/files/elfinder/article_files/planeerimisseaduse_seletuskiri.pdf (01.05.2017)
47. Põlva linna keskväljaku ja tänavate ehitusprojekt. (2017). Töö nr: 1602. / H. Rebane, K. Kuldkepp, E. Metusala. Põlva: Põlva vallavalitsus.
48. Rubin, H. J., Rubin, I. S. (2005). Qualitative interviewing: the art of hearing data. Thousand Oaks; London; New Delhi: SAGE.
49. Ruumiline planeerimine. (2012). Siseministerium. [WWW] https://www.siseministerium.ee/sites/default/files/dokumendid/planeerimise_pohimotted_ja_olemus.pdf (03.04.2017)
50. Rämmel, A. (2014). Valimid. Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Tartu Ülikool. [WWW] <http://samm.ut.ee/valimid> (06.04.2017)

51. Soovitused planeerimisprotsessi ülesehitamiseks. (2004). / Hendrikson & Ko OÜ. Tallinn: Siseministeerium. [WWW] http://hendrikson.ee/wp-content/uploads/2016/03/soovitused_planeerimisprotsessi_ulesehitamiseks.pdf (13.03.2017)
52. Viljasaar, R., Vaher, K., Ader, A., Tõugu K. (2012). Tallinna planeeringute juhend. Linnalabor & b210. [WWW] <http://planeerimine.linnalabor.ee/> (08.03.2017)
53. Üldinfo. Põlva vald. / Annely Eesmaa [WWW] <http://www.polva.ee/uldinfo> (02.03.2017)
54. Waldorfkooli õppekava põhimõte. (2010). Meelespea Waldorflasteaed. [WWW] http://waldorflasteaed.ee/pedagoogika/?sisu=lugemist&SubMenu=waldorfkooli_opekava_pohimotted (04.05.2017)

LISAD

Lisa 1 Ankeetküsitlus noortele, keskealistele ja pensionäridele

Tere!

Olen Tallinna Tehnikaülikooli Tartu Kolledži maastikudisaini tudeng Laura Vals. Kirjutan oma magistritööd teemal „Avalikkuse kaasamine linnaruumi kujundamisel Põlva linna näitel“. Palun Teie abi küsimustiku täitmisel, mis puudutab elanike kaasamist linnaruumi kujundamisel ja planeerimisel.

Küsimustik on anonüümne ja vastamiseks kulub ca 10 minutit. Küsimustikule vastamiseks tehke sobiva vastusevariandi juurde rist (X) (valida võib ka mitu vastusevarianti). Kui valisite vastusevariandi „Muu“, siis palun täpsustage oma vastust sõnadega.

1. Kas Teid huvitab linnaruum, mida meie ümber luuakse?

- Jah
- Pigem jah
- Pigem ei
- Ei
- Ei oska öelda

2. Kas sooviksite kaasa rääkida linnaruumi kujundamisel?

- Jah
- Pigem jah
- Pigem ei
- Ei

Kui vastasite jah, siis mil viisil sooviksite seda teha

.....
.....

.....
.....

3. Kas teate, mida tähendab osalusplaneerimine?

Jah

Ei

4. Kust olete saanud informatsiooni uuest planeeritavast Põlva keskväljakust?

Kohalik leht

Sotsiaalmeedia

Kuulnud tuttavatelt

Ei ole midagi kuulnud

Muu.....

.....
.....
.....

5. Mil viisil on Teie hinnangul kaasatud Põlva linna elanikke linnaplaneerimise protsessi?

Avalikud väljapanek

Arutelu

Grupitöö

Küsitlus

Intervjuu

Ei olegi

Muu.....

.....
.....
.....

6. Kus saate avaldada arvamust, kas Teile linnaruum meeldib või mitte?

Põlva vallavalitsuses

Sotsiaalmeedias

Ei tea

Muu.....
.....
.....
.....

7. Kas olete osalenud kaasamisprotsessis?

Jah

Ei

Kui vastasite jah, siis palun täpsustage mil viisil ja kus olete saanud seda teha

.....
.....
.....
.....

8. Kas elaniku sõnal on Teie arvates piisavalt kaalu, et tema arvamus kajastuks ka lõpplahendusel?

Jah

Pigem jah

Pigem ei

Ei

Ei oska öelda

9. Milliseid tegevusi võiks kohalik omavalitsus korraldada, et elanik saaks tutvustada oma ideid seoses linnaruumi kujundamisega?

Korraldada arutelusid

Ühised grupitööd

Küsitledes elanikke

Muu

.....
.....
.....

10. Kirjeldage, milline võiks Teie hinnangul olla planeeritav Põlva keskväljak

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Vanus

Sugu

Naine

Mees

Ametikoht

.....

Täna vastamast!

Lisa 2 Intervjuu küsimused

1. Kes andis sisendi Põlva keskväljaku lähteülesandele?
2. Mil viisil kaasati elanikke Põlva keskväljaku planeerimisprotsessis?
3. Kas olete elanike kaasanud planeerimisprotsessis? Kas elanikud on tulnud kaasamisega kaasa?
4. Mis võib olla Teie arvates põhjuseks, miks elanikud kaasamisprotsessil ei osale?
5. Lehtedes avalikkuse informeerimine on ühepoolne teavitus. Kas kohalik omavalitsus võiks inimeste kaasamiseks kasutada kommunikatsioonil põhinevaid kaasamise meetodeid?
6. Kas oleks mõeldav, et kohalik omavalitsus korraldaks koostöös kooliga seminare, et noored saaksid avaldada oma ideid linnaruumi kujundamise kohta? Või näiteks lastega joonistamise konkursse? Mida selline kaasamine eeldaks?
7. Kas Teie arvates oskavad spetsialistid/maastikuarhitektid projekteerida ala nii, et see ühtiks ka kohalike elanike ootustega?
8. Mil viisil saaks Teie arvates kohalikke elanikke kaasata kujundusprojekti?
9. Milliseid probleeme see tekitaks, kui kaasata elanikke kujundusprojekti käigus?
10. Milliseid muudatusi see tooks, kui kaasata elanikke kujundusprojekti etapis?

Lisa 3 Küsimused ekspertidele

Tere!

Olen Tallinna Tehnikaülikooli, Tartu Kolledži, maastikudisaini eriala tudeng ning kirjutan magistritööd teemal „Elanike kaasamine linnaruumi kujundamisel, Põlva linna näitel“. Kirjutan Teile, kuna olete üks Põlva linna keskväljaku ideekavandi autoritest. Oleksin väga tänulik, kui vastaksite kolmele küsimusele, mis puudutavad kohalike elanike kaasamist kujundusprojekti etapis.

1. Praegu on avalikkuse kaasamine kohustuslik planeerimise etapis. Mil viisil saaks Teile arvates kohalikke elanikke kaasata kujundusprojekti?
2. Mis põhjustaks Teile, kui eksperdi arvates probleeme, kui kaasata kohalikke elanikke kujundusprojekti?
3. Millised muutused tooks Teile arvates elanike kaasamine kujundusprojekti?

Olen väga tänulik, kui leiate aega vastamiseks, see oleks suureks abiks.

Kõike head,

Laura Vals

Lisa 4 Emotsionaalne jalutuskäik

1. Kust olete saanud informatsiooni tulevase Põlva linna keskväljaku kohta?
2. Milliseid tundeid antud ala tekitab?
3. Kuidas hindate keskväljaku asukoha valikut?
4. Millised objektid muudavad keskväljaku rohkelt kasutatavaks just Sinu arvates?
5. Millised probleemid võivad tekkida keskväljakul?